

Priziv savjesti - odabrana ustavnopravna pitanja

Matanović, Lana

Master's thesis / Diplomski rad

2025

Degree Grantor / Ustanova koja je dodijelila akademski / stručni stupanj: **University of Zagreb, Faculty of Law / Sveučilište u Zagrebu, Pravni fakultet**

Permanent link / Trajna poveznica: <https://um.nsk.hr/um:nbn:hr:199:373904>

Rights / Prava: [In copyright](#)/[Zaštićeno autorskim pravom.](#)

Download date / Datum preuzimanja: **2025-03-13**

Repository / Repozitorij:

[Repository Faculty of Law University of Zagreb](#)

REPUBLIKA HRVATSKA
SVEUČILIŠTE U ZAGREBU
PRAVNI FAKULTET

Studentica:

Lana Matanović

DIPLOMSKI RAD

**Priziv savjesti - odabrana ustavnopravna
pitanja**

Kolegij:

USTAVNO PRAVO

Mentor:

prof. dr. sc. Đorđe Gardašević

Zagreb, 2025.

Izjava o izvornosti

Ja, Lana Matanović pod punom moralnom, materijalnom i kaznenom odgovornošću, izjavljujem da sam isključiva autorica diplomskog rada te da u radu nisu na nedozvoljeni način (bez pravilnog citiranja) korišteni dijelovi tuđih radova te da se prilikom izrade rada nisam koristila drugim izvorima do onih navedenih u radu.

Lana Matanović, v. r.

SADRŽAJ

1. UVOD	1
2. PRIZIV SAVJESTI U REPRODUKTIVNOJ MEDICINI	3
2.1. Zloupotreba priziva savjesti.....	7
2.2. Pravni izvori	13
2.2.1. Ustav Republike Hrvatske	13
2.2.2. Poredbeno ustavno pravo	15
2.2.3. Zakoni	16
2.2.4. Članak 9. Europske konvencije za zaštitu ljudskih prava.....	22
2.2.5. Praksa Europskog suda za ljudska prava	24
2.2.5.1. Eweida i drugi protiv Ujedinjenog Kraljevstva.....	24
2.2.5.2. Pichon i Sajous protiv Francuske	25
2.2.5.3. Grimmark protiv Švedske	26
2.3. Slučaj Čavajda	28
2.4. Prepreke za pobačaj zbog priziva savjesti	33
3. ZAKLJUČAK	35
4. LITERATURA	37

1. UVOD

Institut priziva savjesti javlja se u različitim djelatnostima. Prvotno se pojavio u odnosu na obveznu vojnu službu. Riječ je o osobama koje imaju vjerski, etički, filozofski prigovor nošenju oružja ili oduzimanju života drugima. Danas je u brojnim državama ukinuta obvezna vojna služba, uključujući i Hrvatsku. Međutim, tek presudom Bayatyan protiv Armenije iz 2011. godine Europski sud za ljudska prava priznao je povezanost priziva savjesti u vojnoj službi i čl. 9. Europske konvencije za zaštitu ljudskih prava, dok je do tad te predmete rješavao na temelju čl. 4. st. 3. (zabrana ropstva ili prisilnog rada) ili zajedničkog razmatranja ta dva članka. Time je potvrđeno da je priziv savjesti sastavni dio slobode mišljenja, savjesti i vjeroispovijedi iz čl. 9. Konvencije. I Ustav Republike Hrvatske u čl. 47. izrijekom jamči pravo na priziv savjesti u vojnoj službi.

Međutim, priziv savjesti se pojavljuje i u drugim djelatnostima, a osobito je važan priziv savjesti u reproduktivnoj medicini, odnosno kad je riječ o prekidu trudnoće. Zbog učestalog i nereguliranog priziva savjesti, ženama može biti onemogućen ili otežan pristup zakonski dopuštenoj zdravstvenoj usluzi prekida trudnoće, što izravno utječe na njihovo reproduktivno zdravlje i reproduktivna prava. U radu sam se koncentrirala upravo na priziv savjesti u reproduktivnoj medicini, jer nedostupnost usluge koja je ženama zakonom zajamčena predstavlja veliki problem koji narušava njihova seksualna i reproduktivna prava i zdravlje i dovodi do diskriminacije i stigmatizacije. U takvim okolnostima, žene se mogu obratiti nekvalificiranim osobama ili posegnuti za drugim nedopuštenim metodama, što uvelike povećava rizik smrtnosti ili mogućnost komplikacija, iako je riječ o čestom i sigurnom zahvatu. Svaka država je dužna uspostaviti institucionalni okvir koji će omogućiti zdravstvenim djelatnicima da ostvaruju svoje pravo na priziv savjesti s jedne strane, a s druge strane ženama omogućiti pristup prekidu trudnoće, inače krše svoje međunarodne obveze.

Samo zato što se priziv savjesti u reproduktivnoj medicini izrijekom ne spominje u Ustavu, to ne znači da nije dopušten. Europski sud je u predmetu Eweida priznao pravo na priziv savjesti izvan vojne službe, a u predmetima Grimmark i Steen protiv Švedske i u reproduktivnoj medicini. Rad sadrži pregled hrvatske pravne regulative i osvrt na najvažnije predmete iz prakse Europskog suda za ljudska prava iz tog područja.

U Hrvatskoj je zakonski dopušten i prekid trudnoće i priziv savjesti u reproduktivnoj medicini. Ali vrlo često se događa da cijele bolnice imaju priziv savjesti, što nije dopušteno.

Npr. bolnica Sv. Duh nije obavljala pobačaje 7 godina, od 2015. do 2022. g.¹ U radu govorim o slučaju Čavajda, koji je prilično uzdrmao hrvatsku javnost i pokazao sve nedostatke našeg sustava. U svjetlu toga, vidljivo je da hrvatska pravna regulativa zahtijeva hitne promjene, kako bi sve žene mogle ostvariti svoja zakonski propisana prava, a ne da moraju ići u susjedne zemlje kako bi ih ostvarivala. Problem s kojim se suočavamo je i zloupotreba priziva savjesti. Kako provjeriti i dokazati da su nečija duboka osobna uvjerenja istinita, realna, autentična? Vrlo teško. Smatram da je veliki problem nedostatak sankcije za bolnice koje imaju institucionalni priziv i za liječnike koji zloupotrebljavaju priziv savjesti.

Pravo na priziv savjesti u reproduktivnoj medicini vrlo je osjetljivo i kompleksno pitanje koje je podijelilo javnost. Hrvatska još uvijek nije uspjela ukloniti sve prepreke za siguran i dostupan pristup prekidu trudnoće, a jedna od tih prepreka je i priziv savjesti. Koliko godina je trebalo da Ustavni sud odluči o ustavnosti Zakona o zdravstvenim mjerama za ostvarivanje prava na slobodno odlučivanje o rađanju djece, a sad je već prošlo skoro 8. godina od rješenja Ustavnog suda kojim je naloženo donošenje novog zakona kojim zakonodavac može ukloniti različite prepreke za pristup prekidu trudnoće i potencijalno urediti pitanje priziva savjesti liječnika, ali još uvijek nije donesen. Čini se da je naš zakonodavac pod velikim utjecajem društvene atmosfere i pritiskom desno orijentiranih grupa. U svakom slučaju, izmjene su nužne i željno iščekivane.

¹ index.hr, *Na Svetom Duhu otvorena ambulanta za pobačaje*, dostupno na: <https://www.index.hr/vijesti/clanak/na-svetom-duhu-su-napokon-dostupni-pobacaji/2408795.aspx> (25.2.2025.)

2. PRIZIV SAVJESTI U REPRODUKTIVNOJ MEDICINI

Posljednjih 20 godina svjedočimo širenju zaštite reproduktivnih i seksualnih prava i velikim medicinskim dostignućima, što je dovelo i do veće dostupnosti zdravstvene zaštite na području reproduktivnih i seksualnih prava na globalnoj razini. G. Gjurić u tom kontekstu navodi: "Priziv savjesti se širi u raznim ljudskim djelatnostima: u vojsci, policiji, u matičnim uredima, u školstvu itd. (...)" "Neosporno je također, da su u igri razna ideološka, religijska, kulturološka i politička uvjerenja onih koji donose propise i zakone, kao i pritisak javnog mijenja i različitih moćnih lobija. (...)" "U djelatnosti reproduktivne ginekologije, tj. ginekologije i opstetricije, zadobio je razmjere pandemije. Stanje koje je time nastalo prilično je kaotično i stavlja žene koje trebaju zdravstvenu zaštitu iz područja reproduktivne medicine u rizičan i obespravljen položaj. Također narušava zdravstveni sustav, koji ne uspijeva zadovoljiti neke važne zdravstvene potrebe pacijentica u području reproduktivne medicine. (...)" "Neke države, npr. Švedska, Finska, Bugarska, Češka i Island riješile su ovaj sukob interesa tako da za sada jednostavno ne dozvoljavaju priziv savjesti u medicini. (...)" "Stoga je reguliranje priziva savjesti u reproduktivnoj medicini postalo prioritet, slično kao nekada priziv savjesti u vojsci."²

S. Cesar ističe da je: "Institut priziva savjesti (...) zaštićen kao jedna od temeljnih sloboda u okviru slobode mišljenja, savjesti i vjeroispovijedi. Sloboda mišljenja, savjesti i vjeroispovijedi spada u ljudska prava i temeljne slobode zajamčene međunarodnim dokumentima, u prvom redu Općom deklaracijom o ljudskim pravima (čl. 18.)³, Međunarodnim paktom o građanskim i političkim pravima (čl. 18.)⁴ i Konvencijom za zaštitu ljudskih prava i temeljnih sloboda (čl. 9.)⁵. (...)" "Međutim, priziv savjesti u odnosu na zdravstvene usluge nije prepoznat u obvezujućim međunarodnim dokumentima niti podržan uspostavljenim standardima ljudskih prava. (...)" "U RH sloboda savjesti i vjeroispovijedi te sloboda javnog očitovanja vjere ili drugog uvjerenja zajamčene su člankom 40. Ustava Republike Hrvatske^{6,7} Priziv savjesti proizlazi iz njega, kao pravo koje se može ograničiti. U odnosu na zdravstvene radnike regulirano je zakonima i etičkim strukovnim kodeksima.

² Gjurić, G., *Prigovor savjesti i nagovor savjesti u ratu oko pobačaja*, dostupno na: <https://libela.org/savstavom/prigovor-savjesti-i-nagovor-savjesti-u-ratu-oko-pobacaja/> (6.1.2025.)

³ Narodne novine - međunarodni ugovori, br. 12/09.

⁴ Narodne novine - međunarodni ugovori, br. 12/93.

⁵ Narodne novine - međunarodni ugovori, br. 18/97, 6/99, 8/99, 14/02, 1/06, 13/17.

⁶ Narodne novine, br. 56/90, 135/97, 8/98, 113/00, 124/00, 28/01, 41/01, 55/01, 76/10, 85/10, 5/14.

⁷ Cesar, S.; *Priziv savjesti u reproduktivnoj medicini*, str. 3. i 5., dostupno na: https://cesi.hr/uploads/document/attachment/163/priziv_savjesti_u_medicini.pdf (16.2.2025.)

Pravo na priziv savjesti jedno je od osnovnih ljudskih prava. Priziv savjesti može biti ograničen, uključujući radi zaštite zdravlja. Debata o njegovoj dopuštenosti temelji se uglavnom na nacionalnim pravnim okvirima i medicinskoj etici. Čini se da se korištenje priziva savjesti sve više širi, i to na globalnoj razini. Pučka pravobraniteljica navodi: "Priziv savjesti ponajprije je priznat radi poštivanja vjerskih i moralnih svjetonazora pojedinaca u vojnom kontekstu, dok se u središtu javnih rasprava u Hrvatskoj posljednjih godina intenzivirao (...) u kontekstu zdravstva, posebice prekida trudnoće."⁸

Izvorno, priziv savjesti se odnosi na odbijanje obavljanja obvezne vojne službe zbog osobnih, vjerskih ili moralnih prigovora. Ali u posljednje vrijeme ovaj koncept se sve više koristi od strane osoba iz područja medicine.⁹

Gjurić navodi: "(...) da je zakonodavac u slučaju vojne obveze svojih građana imao daleko jači interes - zaštitu oružanih snaga, nego u slučaju reproduktivnih prava (...) - zaštitu prava žena (...). Neosporno je da se takvom regulativom treba, na jednoj strani, ispoštivati i zaštititi moralni integritet i autonomiju pacijentica i njihova prava na zaštitu reproduktivnog zdravlja, a na drugoj, ispoštivati i zaštititi moralni integritet i autonomiju liječnika - prizivača savjesti."¹⁰

Priziv u vojsci i medicini imaju zajedničku "svetost života" - u vojsci ne žele oružjem oduzeti život drugoj osobi, a liječnici smatraju da prekidom trudnoće oduzimaju život nerođenom djetetu.

Pravobraniteljica za ravnopravnost spolova ističe: "Priziv savjesti zaštićen je kao pravno zagarantirana radnja pri čemu je nužno da pravo pojedinca koji izjavljuje priziv savjesti ne ugrožava ili ne isključuje prava drugih ljudi. (...)" "Naime, pacijent je u podređenom položaju u odnosu na liječnika, o njemu je ovisan kako bi bio u mogućnosti ostvariti svoje pravo, dok isto ne vrijedi u obrnutom slučaju. Zakoni nalažu da se navedena prava ostvaruju istovremeno. (...)" "Stoga je ključno pitanje provedbe ove usluge u praksi zdravstvenih ustanova u Republici Hrvatskoj."¹¹

⁸ Pučka pravobraniteljica, *Analiza: Priziv savjesti - pravni izvori i standardi*, dostupno na:

<https://www.ombudsman.hr/hr/analiza-priziv-savjesti-pravni-izvori-i-standardi/> (12.1.2025.)

⁹ Fiala, C., Arthur, J., "Dishonourable disobedience" - *Why refusal to treat in reproductive healthcare is not conscientious objection*, *Woman - Psychosomatic gynaecology and obstetrics*, Volume 1, 2014., str. 12 - 23, dostupno na: <https://www.sciencedirect.com/science/article/pii/S2213560X14000034> (19.1.2025.)

¹⁰ Gjurić, *op. cit.* u bilj. 2.

¹¹ Pravobraniteljica za ravnopravnost spolova, *Istraživanje: Praksa zdravstvenih ustanova u Hrvatskoj po pitanju osiguranja dostupnosti legalno induciranog pobačaja*, str. 8., dostupno na:

Pađen navodi kako: "Ono što je zajedničko svim državama je da se de facto u svakoj članici EU-a medicinsko osoblje može pozvati na priziv savjesti, osim u hitnim situacijama koje predstavljaju opasnost po zdravlje i život trudnice. Međutim, nemaju sve države zakonski reguliran taj pravni institut, odnosno ima ih njih 21, među kojima i Hrvatska, što iznosi preko 80%."¹²

Cesar ističe: "Velik broj zemalja dozvoljava priziv savjesti u medicini i prema procjenama prevalencija se kreće od 10%, koliko je pokazala studija provedena u Velikoj Britaniji, do 70% ginekologa registriranih u Italiji i oko 80% u Portugalu. U RH priziv savjesti ima veliku učestalost među liječnicima, ali ne postoji standardizirana procedura o ulaganju i evidentiranju priziva savjesti."¹³

Sve učestalije korištenje priziva savjesti u Hrvatskoj otežava pristup prekidu trudnoće. U Hrvatskoj se pojavio tek sredinom 90-ih godina jačanjem utjecaja Katoličke crkve, a danas je jedan od najistaknutijih pitanja reproduktivne zaštite. Iako ne postoje službene statistike, Izvješću o radu pravobraniteljice za ravnopravnost spolova za 2018. g. pokazalo je da gotovo 59 posto (58,8%) zdravstvenih djelatnika odbija obavljati pobačaje.¹⁴

Izv. prof. dr. sc. Ana Horvat Vuković navodi: "U Republici Hrvatskoj međudjelovanje ustavnih prava na zdravlje, jednakost, dostojanstvo, slobodu i privatnost rezultira, prema odluci Ustavnog suda iz 2017., pravom žene na ničim ometani pristup pobačaju u okviru propisanog roka. Pritom je važno primijetiti da su oba zahtjeva - i onaj za prilagodbu radnih dužnosti, i onaj za osiguranje neometanog pristupa prekidu trudnoće na zahtjev - usmjerena prema državi, čineći je odgovornom za njihovo pomirenje na način koji će istodobno osigurati i redovno funkcioniranje zdravstva (tj. odvijanje zakonite zdravstvene usluge) i zaštititi duboka moralna uvjerenja pojedinih liječnika o onom što doživljavaju kao prekid života

https://arhiva.prs.hr/attachments/article/1555/05_ISTRA%C5%BDIVANJE%20-%20Praksa%20zdravstvenih%20ustanova%20u%20RH.pdf (28.1.2025.)

¹² Pađen, B., *Europski okvir za pravno uređenje pobačaja u Hrvatskoj de lege lata i de lege ferenda*, 2024., str. 103., dostupno na: <https://www.pravo.unizg.hr/wp-content/uploads/2024/07/Doktorski-rad-Branimir-Paden-1.pdf> (20.1.2025.)

¹³ Cesar, *op. cit.* u bilj. 7., str. 11.

¹⁴ Pravobraniteljica za ravnopravnost spolova, *Izvješće o radu za 2018.*, str. 315., dostupno na: https://arhiva.prs.hr/attachments/article/2645/Izvje%C5%A1će%20o%20radu%20Pravobraniteljice%20za%20ravnopravnost%20spolova%20za%202018.%20godinu_~.pdf (17.1.2025.)

(...)."15 Hrvatska nije ispunila svoju obvezu da cjelovito i efikasno regulira priziv savjesti i time mnogim ženama onemogućila reproduktivnu zdravstvenu zaštitu.

Čizmić navodi: "Institut priziva savjesti štiti i specifičnu skupinu - liječnike, zdravstvene djelatnike i znanstvenike, koji mogu odbiti sudjelovanje u znanstvenim istraživanjima, dijagnostičkim i terapijskim postupcima i zahvatima koji nisu u skladu s njihovom savjesti. Mogu isticati priziv savjesti i kod sljedećih usluga: pobačaj, kontracepcija, usluge za planiranje obitelji, sterilizacija, potpomognuta oplodnja, kloniranje, eksperimentiranje s fetusima, eutanazija, podrška na kraju života, obdukcija, transplatacija organa, transfuzija krvi, medicinski eksperimenti i istraživanja (...) i sl. Pravo na priziv savjesti mogli bi istaknuti i indirektni pružatelji zdravstvenih usluga. Primjerice farmaceuti, jer oni nemaju ovlaštenje pisati recepte, nego ih samo provode ili medicinski tehničar (...). Poznati su i slučajevi u kojima ljekarnici (farmaceuti) odbijaju izdati lijek za kontracepciju ili lijek koji izaziva prekid trudnoće."16 Cesar navodi: "U Velikoj Britaniji u slučaju *Greater Glasgow Health Board v. Doogan and Wood*¹⁷ presuđeno je da samo one osobe koje su uključene u zahvat mogu iskazati priziv savjesti te da bi širenje ove zaštite na usluge koje nisu izravno vezane uz pobačaj bilo na štetu žena koje žele prekinuti trudnoću i zdravstvenog osoblja koje pruža takvu uslugu."18

Čizmić ističe: "Kao pravo koje štiti slobodu mišljenja, savjesti i vjeroispovijesti ono se u medicini najčešće očituje kao pravo na odbijanje činjenja nekih legalnih i standardnih medicinskih postupaka kada su u suprotnosti sa savješću zdravstvenih radnika (liječnici, medicinske sestre, primalje, ljekarnici, radiolozi, fizioterapeuti, laboranti i dr.), odnosno kao tzv. negativni priziv savjesti. S druge strane, savjest zdravstvenog radnika može mu nalagati činjenje nekih medicinskih postupaka u interesu dobrobiti pacijenta, iako su isti protivni važećim odredbama, propisima ili zakonima, kao tzv. pozitivni priziv savjesti. (...) "Drugim riječima, prigovor savjesti može se izraziti aktivno i pasivno, odnosno određenom konkludentnom radnjom može se aktivno suprotstaviti normi ili propustiti činjenje radnje (napuštanje obveznog liječenja pacijenta). (...) "Ako prizivatelj odbija obrazložiti razloge za

¹⁵ Horvat Vuković, A., *Pravo na priziv savjesti u kontekstu prava žene na slobodan izbor*, u: Kostadinov, B., Podolnjak, R., Gardašević, Đ., Horvat Vuković, A., Pavković, D., *Poredbeno ustavno pravo - Druga knjiga: Ustavno sudovanje*, Biblioteka Monografije, Pravni fakultet Sveučilišta u Zagrebu, Zagreb, 2024., str. 153.

¹⁶ Čizmić, J., *Pravo zdravstvenih radnika na "priziv savjesti"*, Zbornik Pravnog fakulteta Sveučilišta u Rijeci, vol. 37, br. 1, 2016., str. 762. i 763., dostupno na: <https://hrcak.srce.hr/file/237854> (6.1.2025.)

¹⁷ Vrhovni sud Ujedinjenog Kraljevstva, UKSC/2013/0124, 17. prosinca 2014., dostupno na: <https://www.supremecourt.uk/cases/uksc-2013-0124#case-summary> (9.2.2025.)

¹⁸ Cesar, *op. cit.* u bilj. 7., str. 13.

priziv savjesti, može biti relevantna i činjenica propisuje li pravna norma dopuštene razloge za priziv savjesti. Kada to nije uređeno propisima, kriterij dopuštenosti priziva savjesti koji nije obrazložen može biti i pretpostavka da se temelji na savjesti prigovarača."¹⁹

Gjurić navodi kako: "Rezolucija 1763 Parlamentarne skupštine Vijeća Europe iz 2010. g. o pravu na priziv savjesti u zakonitoj zdravstvenoj zaštiti²⁰ od koje se mnogo očekivalo iako nije obvezujuća, proklamira neka diskutabilna rješenja (npr. status prizivača savjesti daje i pravnim osobama), a mnoga otvorena pitanja uopće ne definira."²¹ Čizmić ističe kako Rezolucija navodi: "(...) niti jedna pravna ili fizička osoba neće biti podvrgnuta prisili, neće se držati odgovornom niti će se na bilo koji način diskriminirati ako odbije izvršiti pobačaj ili eutanaziju."²² A Cesar navodi: "Vijeće Europe je neobvezujućom Rezolucijom 1763 utvrdilo pravo na priziv savjesti u medicini te traži od država članica da priznaju to pravo, ali i da pravovremeno osiguraju zakonom dozvoljene medicinske zahvate."²³

2.1. Zloupotreba priziva savjesti

Pučka pravobraniteljica navodi: "(...) u javnosti posljednjih godina o prizivu savjesti najviše se govorilo u kontekstu odbijanja vršenja prekida trudnoće, koji nije primjereno dostupan jer ga u nekim zdravstvenim ustanovama svi ginekolozi odbijaju izvršiti uslijed svog priziva savjesti te ukoliko se svi ginekolozi u nekoj zdravstvenoj ustanovi pozivaju na priziv savjesti, odgovornost je ustanove omogućiti obavljanje zakonitih zahvata, uključujući angažiranje vanjskih liječnika. S obzirom na brojke liječnika koji se pozivaju na priziv savjesti, problem je potencijalno i značajniji nego što se misli te je pitanje do koje mjere je protivljenje prekidu trudnoće postalo prevladavajući stav ginekologa u Hrvatskoj, a ne samo pojedinačni osobni stav, s obzirom na broj zdravstvenih djelatnika koji su stručni za obavljanje pobačaja, a koji taj zahvat ne pružaju zbog priziva savjesti."²⁴

To ukazuju na probleme u načinu na koji se u Hrvatskoj provodi priziv savjesti u zdravstvu i učinak toga u praksi. Pučka pravobraniteljica nadalje navodi: "Priziv savjesti je individualno pravo te je zakonski u Hrvatskoj tako i propisan. (...)" "Priziv savjesti u zdravstvu jest ograničen zaštitom zdravlja i ne smije biti prepreka pristupu zakonom zajamčenim

¹⁹ Čizmić, *op. cit.* u bilj. 16., str. 765.

²⁰ <https://assembly.coe.int/nw/xml/XRef/Xref-XML2HTML-en.asp?fileid=17909> (22.2.2025.)

²¹ Gjurić, *op. cit.* u bilj. 2.

²² Čizmić, *op. cit.* u bilj. 16., str. 779.

²³ Cesar, *op. cit.* u bilj. 7., str. 5.

²⁴ Pučka pravobraniteljica, *op. cit.* u bilj. 8.

zdravstvenim uslugama. (...)" "Osobito je pri tome potrebno spriječiti zloupotrebe priziva savjesti te osigurati da zdravstvene ustanove pravovremeno pružaju zdravstvene usluge, odnosno obavljaju zakonite pobačaje, i u onim slučajevima kada se svi djelatnici pozivaju na priziv savjesti. Isto bi bilo moguće učiniti izmjenama odredbi zakona iz područja zdravstva kojima se regulira priziv savjesti, kao i podzakonskim aktima, čime bi se priziv savjesti regulirao za različite kontekste te specifično u kontekstu prekida trudnoće (sukladno rješenju Ustavnog suda²⁵ na zakonodavcu je da odredi hoće li novim zakonom o prekidu trudnoće urediti pitanje priziva savjesti liječnika koji ne žele obavljati prekide trudnoće). (...)" "Iz perspektive (međunarodnog prava) ljudskih prava - priziv savjesti u zdravstvu može biti zaštićen kao pravo pojedinačnog zdravstvenog djelatnika, ali odbijanje pružanja zakonitih usluga od strane zdravstvenih djelatnika temeljem njihove vjere ili uvjerenja ne smije ugrožavati pravo na zdravstvenu skrb, uključujući skrb o reproduktivnom zdravlju, dio koje je i pravo na pobačaj. Država je ovo dužna osigurati na sustavan način te na način koji funkcionira u praksi."²⁶

S. Cesar navodi: "Pravo na priziv savjesti, (...) kao i većina drugih prava, ograničeno je u mjeri koju propisuju zakoni nužni u demokratskom društvu u interesu javne sigurnosti, zaštite javnog reda, zdravlja ili morala, ili za zaštitu prava i sloboda drugih ljudi. Priziv savjesti ne smije se tumačiti preširoko i na način koji bi doveo do onemogućavanja pravodobnog pružanja zdravstvene usluge odnosno do zlouporabe primjene tog prava. Uvijek se mora voditi računa da je zdravstvena usluga pružena te da pacijent/ica ne trpi nikakve posljedice. Ako to nije moguće, pravo na priziv savjesti ne može se ostvariti."²⁷

Cesar nadalje ističe: "Priziv savjesti u praksi može dovesti do ograničenja prava na zdravstvenu zaštitu i kršenja ljudskih prava žena. U društvu se od žena očekuje da preuzmu ulogu majke, pa su kad traže pobačaj često su stigmatizirane, a u zdravstvenim ustanovama se suočavaju s neodobravanjem ili ponižavanjem, a ponekad i prisiljavanjem na porođaj. Zbog priziva savjesti žene mogu biti izložene nepotrebnim periodima čekanja, pa tako i nesigurnijim zahvatima u višim stupnjevima trudnoće, dodatnim troškovima i diskriminaciji. (...)" "Potpuna autonomija zdravstvenih ustanova u pogledu usluge prekida trudnoće, uključujući i cijenu pobačaja, te nedostatak praćenja od strane nadležnog ministarstva

²⁵ Ustavni sud Republike Hrvatske, rješenje br. U-I-60/1991 i dr., od 21. veljače 2017. g., dostupno na: <https://sljeme.usud.hr/usud/praksaw.nsf/fOdluka.xsp?action=openDocument&documentId=C12570D30061CE54C12580D100416FAF> (29.1.2025.)

²⁶ Pučka pravobraniteljica, *op. cit.* u bilj. 8.

²⁷ Cesar, *op. cit.* u bilj. 7., str. 24.

predstavlja javno - zdravstveni problem jer u konačnici rezultira ograničenom dostupnošću te pravnom i medicinskom nesigurnošću za žene. (...) "Osim toga, nisu dostupni podaci o točnom broju liječnika koji odbijaju vršiti pobačaje, ne postoji registar prizivača savjesti u bolnicama, kao ni podatci o tome izvršavaju li oni svoje zakonske obaveze informiranja pacijentice, transferiranja drugom dostupnom liječniku koji nema priziv, pružaju li hitnu medicinsku pomoć ako je stanje kritično."²⁸

Priziv savjesti bi trebao biti autentičan, ali to nije lako utvrditi i lažan priziv savjesti nije nepoznanica. Gjurić navodi: "Prizivači savjesti u reproduktivnoj medicini najčešće se opiru mogućnosti uvođenja kriterija za utvrđivanja autentičnosti priziva savjesti. Pozivaju se na pravo privatnosti i (...) pravo na vjersku slobodu. (...) "Zanimljivo je ovdje primijetiti kako ti isti prizivači savjesti smatraju nužnim (...) ispitivati i ocjenjivati ženine razloge za pobačaj. (...) "Zloupotrebe priziva savjesti opisane su npr. u Brazilu, gdje je nađeno da prizivači ipak (...) obavljaju abortus članicama svoje obitelji. U Poljskoj je izviješteno o prizivačima savjesti koji odbijaju vršiti pobačaj u javnim zdravstvenim ustanovama u kojima rade, ali ih uz naplatu, obavljaju privatno. (...) "Jedan dio ginekologa i ginekologinja izjavljuje priziv savjesti zbog toga što su oni koji obavljaju pobačaj u njihovom radnom ili društvenom okruženju stigmatizirani, pa izbjegavaju i sami biti stigmatizirani. Pri tome nemaju nikakvih religijskih ili moralno - etičkih objecka glade pobačaja, nego komfomistički slijede trenutno raspoloženje u društvu i/ili na radnom mjestu. Jedan dio ginekologa služi se prizivom savjesti primarno kao oružjem u kulturnom ratu oko prava na pobačaj (...). Ovdje nije dominantna osobna savjest, već se radi o taktici kojom se želi ženama otežati ili onemogućiti dostupnost pobačaja i/ili kontracepcije i drugih postupaka reproduktivne medicine. Motivacija priziva je ideološko - politička, a ne osobna savjest. (...) "Jedan dio ginekologa ulaže priziv savjesti zbog pritiska šefova (...). Jedan dio ginekologa u prizivu savjesti nalazi pogodnu izliku da ne mora raditi zahvate koji su neugodni (...). Neki ginekolozi imaju priziv savjesti samo u javnoj ustanovi gdje primaju mjesečnu plaću, ali ih rade privatno, kao izvor dodatne zarade. Prizivom savjesti netko može prikrivati svoje medicinsko neznanje; nedovoljnu vještinu za izvođenje pobačaja. S obzirom na sadašnje stanje, moguće je da će sve više ginekologa to činiti, jer specijalizanti gotovo nemaju mogućnost naučiti izvođenje pobačaja, a prizivači savjesti ne mogu održati naučeno. Jedan dio ginekologa poziva se na savjest zbog nedostatka opreme za izvođenje zahvata. (...) " (...) jedan dio ginekologa koji su uredno vršili pobačaje u bivšem socijalističkom sistemu, sada prizivom savjesti demonstriraju svoju privrženost

²⁸ Ibid, str. 8., 9., 14. i 26.

novom poretku, u kojem je iskazivanje religijskih, posebno katoličkih vrijednosti vrlo važna referenca za pozicioniranje u društvu, pa i u medicinskoj profesiji. U autentičnost priziva može se sumnjati, jer su u bivšoj Jugoslaviji svi savezni ustavi jamčili slobodu savjesti i vjeroispovjesti, temeljem čega je svatko mogao izjaviti priziv savjesti (...)."²⁹ Liječnici u Hrvatskoj znaju da odbijanje obavljanja prekida trudnoće navodeći priziv savjesti kao razlog neće imati posljedice kao što su pritužba ili disciplinski postupak.

Horvat Vuković navodi sljedeće: "Obaveza dokazivanja vjerske ili druge motivacije moralnog prigovora sudjelovanju u prekidu trudnoće bi bila protuustavna. (...)" "Obvezivanje zdravstvenog djelatnika da dokazuje da je prigovor zaista autentičan bila bi nepraktična, jer je vrlo teško pojedincu dokazivati točan sadržaj svojih moralnih uvjerenja ili njihovu međusobnu usklađenost."³⁰

Manjkava regulativa omogućava zlouporabu prava i onemogućava pravodobno pružanje zdravstvene usluge. U Hrvatskoj liječnik može "odbiti provođenje dijagnostike, liječenja i rehabilitacije pacijenta (...) te ga uputiti drugom liječniku iste struke" (čl. 20. st. 1. Zakona o liječništvu). Cesar ističe sljedeće: "Ovako postavljene odredbe dozvoljavaju široku interpretaciju i nisu dovoljno jasne što ostavlja prostor za zlouporabu priziva savjesti na štetu žena. (...)" "U Hrvatskoj standardizirana procedura pružanja informacija o prekidu trudnoće, ginekološkog pregleda žene koja želi obaviti pobačaj niti procedura odbijanja vršenja određenih usluga zbog priziva savjesti nije propisana od strane Ministarstva zdravlja, već varira ovisno o pojedinoj bolnici. (...)" "Pravo prigovora savjesti ne može poslužiti kao osnova ukidanja prava na pobačaj. Ako je bolnica državna institucija koja se financira iz državnih sredstava, teško bi bilo opravdati pravo na priziv savjesti ako ono stoji na putu ostvarenja prava žene. (...)" "Ako neke medicinske ustanove ne obavljaju prekid trudnoće na zahtjev ili velik broj liječnika ima priziv savjesti, ženama je onemogućen pristup zdravstvenoj zaštiti i krši se njihovo pravo na zdravlje. (...)" "To potvrđuje i Europski odbor za socijalna prava kada je utvrdio da Italija, zbog velikog broja liječnika koji imaju priziv savjesti, ograničava ženama pristup sigurnom pobačaju i time krši njihovo (...) pravo na zdravlje. (...)" "Vijeće Europe je utvrdilo da postoji diskriminacija žena na osnovu zdravstvenog statusa, teritorijalnog položaja i socio - ekonomskog statusa. (...)" "Tužbe i presude Europskog suda za ljudska prava ukazuju

²⁹ Gjurić, *op. cit.* u bilj. 2.

³⁰ Škaričić, N; *Horvat Vuković s katedre za ustavno pravo: "Pravo na priziv savjesti ne može biti "jače" od prava na pobačaj"*, dostupno na: <https://www.lupiga.com/intervjui/horvat-vukovic-s-katedre-za-ustavno-pravo-pravo-na-priziv-savjesti-ne-moze-biti-jace-od-prava-na-pobacaj> (16.2.2025.)

da, u državama u kojima su zakoni restriktivni, zakonski dozvoljene usluge ženama nisu dostupne zbog priziva savjesti."³¹

Dr. sc. Gorjana Gjuric navodi sljedeće manjkavosti zakonske regulative: "(...) zbog priziva savjesti dopušteno je samo odbijanje činjenja neke radnje (negativni priziv savjesti), a ne i činjenje neke radnje (pozitivni priziv savjesti); nije propisano kako i kome prizivač izjavljuje svoj priziv savjesti, usmeno ili pismeno; nije propisana jedinstvena forma kojom prizivač savjesti izjavljuje svoj priziv, niti način njezinog čuvanja i arhiviranja; nije propisano tko i kako utvrđuje vjerodostojnost priziva savjesti i kako se spriječava njegova zloupotreba; nije propisan način izvještavanja nadređenog, odnosno poslodavca o prizivu savjesti; nije propisano izvještavanje ministarstva ili drugog tijela o broju prizivača savjesti i njihovom rasporedu u zdravstvenim ustanovama zbog planiranja organizacije i kadrova koji će obavljati sve legalne i propisane medicinske zahvate; nije izriekom navedeno da je u hitnim stanjima koja ugrožavaju život ili mogu trajno narušiti zdravlje pacijentice, liječnik-prizivač savjesti dužan pružiti medicinski indiciranu pomoć u skladu s Etičkim kodeksom (čl. 2. st. 2.), čl. 18. st. 2. i 3. i čl. 20. Zakona o liječništvu i odredbama Kaznenog zakona o sankcioniranju nepružanja liječničke pomoći (KZ, glava XVIII.)³² nije regulirana obaveza informiranja pacijentice o statusu pojedinog liječnika kao prizivača savjesti, koje mora biti unaprijed, kako bi pacijentica na početku odnosa pacijent - liječnik znala koju medicinsku zaštitu može a koju ne može dobiti od kojeg liječnika, i u skladu s time izvršila svoj slobodni izbor liječnika; nije reguliran transfer pacijentice drugom liječniku koji će joj pružiti zdravstvenu uslugu koju prizivač odbija pružiti; nisu propisani postupci relicenciranja prizivača savjesti, koji, ne radeći određene medicinske postupke, mogu izgubiti medicinsku kompetentnost koja se zahtijeva za specijalizaciju ginekologije i opstetricije; nije propisano kojim će drugim radom liječnici - prizivači nadoknaditi nerad na poslovima koje odbijaju izvesti; nije uređena edukacija specijalizanata iz ginekologije i opstetricije u ustanovama u kojima nedovoljan broj ili nijedan liječnik ne obavlja pobačaj; nema spomena studenata medicine koji već pri upisu studija medicine imaju prigovor savjesti, kao niti postupanje s njima u edukacijskom procesu; nema pluralizma u nastavi medicinske etike i bioetike za studente, nego se predaje samo katoličko naučavanje;³³ nisu propisani licenciranje i akreditacija ustanova koje ne obavljaju kompletan

³¹ Cesar, *op. cit.* u bilj. 7., str. 9., 10., 12. i 25.

³² Pogrešno, Zakon o liječništvu izriekom propisuje da je liječnik s prizivom savjesti dužan pružiti medicinski indiciranu pomoć u čl. 20. st. 1.: "... te ako time ne uzrokuje trajne posljedice za zdravlje ili ne ugrozi život pacijenta".

³³ Neobjektivan i paušalan navod.

medicinski program iz ginekologije i opstetricije ili ga obavljaju u smanjenom opsegu zbog odbijanja liječnika temeljem prigovora savjesti."³⁴

Neki govore o zabrani priziva savjesti u medicini. Stoga Gjurić navodi sljedeće: "Negdje se zapošljavanje uvjetuje obavezom vršenja pobačaja (...). Neki postavljaju pitanje važenja doktorske licence ili certificiranja određenih specijalizacija prizivača savjesti. Neki određuju da ravnateljima medicinskih ustanova koje u svom opisu posla imaju reproduktivnu medicinu ne mogu prakticirati priziv savjesti. Drugi se bave organizacijom preusmjeravanja žena na mjesta gdje će dobiti zdravstvenu uslugu ili preraspodjelom poslova unutar zdravstvene institucije ... (...)" "Zakonsku regulativu priziva savjesti treba neminovno dotjerati izmjenama Zakona o liječništvu, drugih zdravstvenih zakona i propisa pa i šire. Umjesto paternaliziranja žena kroz "savjetovanje" prije pobačaja o potpuno privatnim stvarima (...), u te zakone i/ili propise treba, uz ostalo, unijeti "savjetovanje" prizivača savjesti koji odbijaju provođenje legalne (...) medicinske prakse s posljedicama za individualna prava drugih i čitavo društvo."³⁵

Vrlo je malo podataka o stvarnim razlozima priziva savjesti, o broju liječnika i drugog zdravstvenog osoblja koje koristi to pravo. Mali broj zemalja ima reguliranu obavezu registracije prizivača kako na bolničkoj razini tako i na državnoj razini. Ukupna atmosfera u društvu također ne pogoduje izbalansiranom rješavanju problema.

U Hrvatskoj liječničkoj komori ne smatraju da postoji problem, što je vrlo zabrinjavajuće: "Protivimo se pokušaju ukidanja priziva savjesti, njegovom reinterpetiranju ili čak kriminalizaciji, kako je to sadržano (...) Prijedlogom Rezolucije o stanju u pogledu seksualnog i reproduktivnog zdravlja i prava u EU-u u kontekstu zdravlja žena³⁶. (...)" "Naglašavamo da su argumentacije Prijedloga Rezolucije neprimjerene te da u Republici Hrvatskoj institutom priziva savjesti nije uskraćena zdravstvena skrb ženama u vezi sa seksualnim i reproduktivnim zdravljem na način da je ugrožen njihov život, a kako se to navodi u ovom Prijedlogu Rezolucije."³⁷

³⁴ Gjurić, *op. cit.* u bilj. 2.

³⁵ Ibid.

³⁶ Rezolucija Europskog parlamenta od 24. lipnja 2021. o stanju u pogledu seksualnog i reproduktivnog zdravlja i prava u EU-u u kontekstu zdravlja žena, (2020/2215(INI)), dostupno na: https://www.europarl.europa.eu/doceo/document/TA-9-2021-0314_HR.html (8.1.2025.)

³⁷ hkm.hr, *Hrvatska liječnička komora protiv ukidanja priziva savjesti*, dostupno na: <https://ika.hkm.hr/dokumenti/hrvatska-lijecnicka-komora-protiv-ukidanja-priziva-savjesti/> (5.2.2025.)

2.2. Pravni izvori

2.2.1. Ustav Republike Hrvatske

Ustav Republike Hrvatske u čl. 59. svakome jamči pravo na zdravstvenu zaštitu u skladu sa zakonom. Ustav Republike Hrvatske izrijekom navodi priziv savjesti u čl. 47. koji se odnosi samo na vojnu obvezu i obranu Republike Hrvatske, u kojem se navodi da je dopušten priziv savjesti onima koji poradi svojih vjerskih ili moralnih nazora nisu pripravnici sudjelovati u obavljanju vojničkih dužnosti u oružanim snagama. Čizmić navodi sljedeće: "Drži se kako ova odredba Ustava, iako izrijekom spominje samo vojnu obvezu, štiti sve, odnosno pripadnicima svih djelatnosti daje mogućnost da zbog priziva savjesti odbiju određeni posao koji nije u skladu s njihovim stajalištima, uvjerenjima ili svjetonazorom, a zbog toga ne smiju dobiti otkaz."³⁸ Međutim, to pravo im ne pripada na temelju čl. 47. Ustava, nego čl. 40. Tako je u predmetu Eweida Sud odlučio da matičar nema pravo na priziv savjesti kod sklapanja građanskog partnerstva istospolnih parova. Čizmić kaže: "Načelno se smatra da uzrok može biti bilo koji subjektivni ili objektivni razlog koji liječnika (zdravstvenog radnika) navodi na zaključak da ne može pružiti uslugu na određenoj, željenoj razini, kao što su: osobna uvjerenja (primjerice, religijska), psihološka (...), tehnički razlozi (medicinska oprema nije ispravna ili nije dostupna), osobna zdravstvena nesposobnost samog liječnika itd."³⁹

Ustav Republike Hrvatske izričito jamči pravo na priziv savjesti oslanjajući se na čl. 9. Europske Konvencije za zaštitu ljudskih prava i temeljnih sloboda.

Ustavni sud Republike Hrvatske nije donio nijednu odluku o prizivu savjesti u vojnoj službi na temelju čl. 47. Ustava, ali odlučivao je na temelju čl. 40. Ustava i čl. 9. Konvencije u odnosu na slobodu mišljenja, savjesti i vjeroispovijedi i pravo na iskazivanje vjeroispovijedi i uvjerenja. Ustavni sud Republike Hrvatske odbio je prijedloge za pokretanje postupka za ocjenu suglasnosti Zakona o životnom partnerstvu osoba istog spola (Narodne novine, br. 92/14, 98/19, dalje: ZoŽPOIS) s Ustavom⁴⁰ i tim rješenjem nije priznao pravo na priziv savjesti matičarima i drugim osobama koje sudjeluju u postupku sklapanja životnog partnerstva osoba istog spola. U t. 35. rješenja Ustavni sud navodi sljedeće: "U prijedlozima je posebno istaknuto da je posljedica propisivanja sudjelovanja matičara i drugih obnašatelja

³⁸ Čizmić, *op. cit.* u bilj. 16., str. 763.

³⁹ Ibid, str. 764. i 765.

⁴⁰ Ustavni sud Republike Hrvatske, rješenje br. U-I-4639/2014, U-I-5245/2014, U-I-7660/2014 od 19. prosinca 2023., dostupno na: <https://sljeme.usud.hr/usud/praksaw.nsf/fOdluka.xsp?action=openDocument&documentId=C12570D30061CE54C1258A8A003A4EA8> (17.2.2025.)

radnih dužnosti te javnih poslova i javnih službi u postupku sklapanja i prestanka životnog partnerstva te s time povezanim postupcima povreda jamstva slobode savjesti i vjeroispovijedi osoba koje obavljaju navedene dužnosti i službe. U tom pogledu Ustavni sud upućuje na stajališta ESLJP-a iznesena u predmetu Eweida i drugi protiv Ujedinjenog Kraljevstva. Ustavni sud dopušta da protivljenje pojedinaca da sudjeluju u stvaranju registriranog životnog partnerstva može biti uvjetovano snagom njihova vjerskog uvjerenja, te da nametanje tim osobama navedene obveze može dovesti u pitanje člankom 40. Ustava zajamčeno pravo na slobodu savjesti. Međutim, Ustavni sud ističe da je uređivanje pravnih odnosa ZoŽPOIS-om u obitelji istospolnih parova nužno i neraskidivo vezano uz jednakost, poštovanje prava čovjeka i vladavine prava kao jedne od člankom 3. Ustava propisane najviše vrednote ustavnog poretka Republike Hrvatske, zabranu diskriminacije propisanu člankom 14. stavkom 1. Ustava i jamstvo štovanja i pravne zaštite obiteljskog života i dostojanstva osoba koje čine te parove propisano člankom 35. Ustava. Radi se dakle o konkurirajućim pravima zajamčenim Ustavom. Legitimni cilj ZoŽPOIS-a je uređenjem pravnih odnosa u obitelji istospolnih parova omogućiti im štovanje i pravnu zaštitu njihova obiteljskog života i dostojanstva, u smislu članaka 3., 14. i 35. Ustava, na jednak način na koji je to u hrvatskom pravnom sustavu omogućeno heteroseksualnim parovima. Da bi se štovanje i pravna zaštita obiteljskog života i dostojanstva tih osoba ostvarila u demokratskom društvu nužno je sudjelovanje osoba koje obavljaju javne dužnosti (skrbnika, sudaca, matičara i drugih). U tom pogledu, Ustavni sud nije našao da propisivanje izrijekom obveze sudjelovanja skrbnika i suda u postupku odobrenja za sklapanje životnog partnerstva (članak 9.), matičara u postupku sklapanja životnog partnerstva i vođenja registra o tome (članci 13. - 22. i 32. - 36.), te suda u postupku prestanka životnog partnerstva i odlučivanja o odnosima životnih partnera vezanim uz djecu (članci 23. - 30. i 40. - 49.), kao i javnih bilježnika u pogledu privremenog povjeravanja roditeljske skrbi, imovinskih pitanja životnih partnera (članak 40. i članak 53.), nameće tim osobama pri obavljanju njihovih javnih dužnosti nerazmjern teret u odnosu na njihovo pravo na slobodu savjesti pa da zato nije nužno u demokratskom društvu i posljedica mu je materijalna neustavnost tog zakona."

2.2.2. Poredbeno ustavno pravo

Cesar ističe da: "Institut priziva savjesti nije posebno obrađen u većini zakonodavstava u svijetu, niti je ugrađen u ustave i zakone, već je zaštićen kao jedna od temeljnih sloboda u okviru slobode mišljenja, savjesti i vjeroispovijedi."⁴¹

Institucionalni priziv odbačen je u praksi ustavnih sudova brojnih država. Čileanski Vrhovni sud je u odluci iz 2017. g. odlučio da se priziv savjesti odnosi i na institucije, a ne samo na pojedince. A kolumbijski Ustavni sud još je 2008. g. odlučio da priziv savjesti nije pravo ni institucije ni države.⁴² Kolumbijski Ustavni sud nakon liberalizacije pobačaja, donio je brojne odluke u odnosu na priziv savjesti koje predstavljaju putokaz za druge zemlje u okruženju kako bi trebalo regulirati prekid trudnoće i priziv savjesti. Prizivači moraju obrazložiti svoj priziv u pisanom obliku. Pristup kolumbijskog Ustavnog suda je holistički: na njega se mogu pozivati samo zdravstveni djelatnici koji su izravno povezani s pružanjem usluge pobačaja, zabranjuje ga u hitnim slučajevima, propisuje obvezu upućivanja pacijentice drugom liječniku koji nema priziv savjesti, propisuje sankcije za kršenje i obvezu države da ženama osigura pristup reproduktivnoj zdravstvenoj zaštiti.⁴³

U Španjolskoj, Kolumbiji i Južnoj Africi nije dopušten institucionalni priziv savjesti. U Argentini i javne i privatne zdravstvene ustanove imaju pravo na institucionalni priziv savjesti, dok u Urugvaju pravo na institucionalni priziv savjesti imaju samo privatne zdravstvene ustanove.⁴⁴

Slovenski Ustav sadrži odredbu o prizivu savjesti koja propisuje da je priziv savjesti dopušten u svim slučajevima predviđenim zakonom ako ne ograničava prava i slobode drugih. U Sloveniji ljekarnici od kraja prošle godine više nemaju pravo na priziv savjesti u izdavanju kontracepcijskih pilula i hitne kontracepcije, dok je kod nas to i dalje dopušteno na temelju Kodeksa ljekarničke etike i deontologije (Zakon o ljekarništvu ne sadrži odredbu o prizivu

⁴¹ Cesar, op. cit. u bilj. 7., str. 3.

⁴² International reproductive and sexual health law program, *The right to conscience - annotated bibliography*, Faculty of law, University of Toronto, str. 3., dostupno na: https://www.law.utoronto.ca/utfl_file/count/documents/reprohealth/conscientiousobjection.pdf (1.2.2025.)

⁴³ Cabal, L.; Arango Olaya, M.; Montoya Robledo V., *Striking a balance: Conscientious objection and reproductive healthcare from the Colombian perspective*, Health and Human Rights Journal, 16/2, 2014., dostupno na: <https://www.hhrjournal.org/2014/09/30/striking-a-balance-conscientious-objection-and-reproductive-health-care-from-the-colombian-perspective/> (11.2.2025.)

⁴⁴ Ibid.

savjesti), iako bi s obzirom na praksu Europskog suda za ljudska prava trebalo biti zabranjeno i u Hrvatskoj (v. Pichon i Sajous protiv Francuske).⁴⁵

Ustavni sud Mađarske u odluci broj 64/1991 od 17. prosinca 1991. g. navodi: "Postojeći propisi o prekidu trudnoće jamče liječnicima i drugim zdravstvenim radnicima mogućnost da na temelju prigovora savjesti odbiju obaviti prekid trudnoće ili asistirati kod prekida trudnoće. Dužnost države da zaštiti pravo liječnika na slobodu savjesti zadovoljena je Ustavom i postojećim pravilima iz Zakona o radu koja dopuštaju izuzimanje od radnih obveza i liječnicima da mogu stvoriti radnu sredinu u kojoj neće biti prisiljeni na obavljanje prekida trudnoće protivno svojim uvjerenjima."⁴⁶

Ustavni sud Španjolske u presudi broj: 53/1985 od 11. travnja 1985. navodi: "Ipak, u odnosu na prigovor savjesti bitno je primijetiti da to pravo postoji i može se ostvariti neovisno o tome je li taj propis donesen ili ne. Prigovor savjesti dio je temeljnog prava na ideološke i vjerske slobode zajamčenog člankom 16. stavkom 1. Ustava, a Ustav je izravno primjenjiv, posebno u odnosu na temeljna prava, kao što je to Sud već nekoliko puta naznačio."⁴⁷

U sljedećim europskim državama nije dopušten priziv savjesti u medicini: Švedska, Finska, Bugarska, Češka i Island.⁴⁸

2.2.3. Zakoni

Ustav Republike Hrvatske u čl. 59. jamči svakome pravo na zdravstvenu zaštitu. Zdravstvena zaštita prema čl. 4. Zakona o zdravstvenoj zaštiti: "(...) obuhvaća sustav društvenih, skupnih i individualnih mjera, usluga i aktivnosti za očuvanje i unaprjeđenje zdravlja, sprječavanje bolesti, rano otkrivanje bolesti, pravodobno liječenje te zdravstvenu njegu, rehabilitaciju i palijativnu skrb."⁴⁹ Zdravstvena djelatnost je javna djelatnost, od interesa za Republiku Hrvatsku.

⁴⁵ sloveniatimes.com, *Pharmacists lose right to conscientious objection*, dostupno na: <https://sloveniatimes.com/42025/pharmacists-lose-right-to-conscientious-objection> (11.2.2025.)

⁴⁶ Rješenje, *op.cit.* u bilj. 25., t. 18., str. 49.

⁴⁷ Ibid, t. 20., str. 62.

⁴⁸ Cesar, *op. cit.* u bilj. 7., str. 22.

⁴⁹ Zakon o zdravstvenoj zaštiti, Narodne novine, br. 100/18, 125/19, 147/20, 119/22, 156/22, 33/23, 36/24.

Bošković navodi: "Sigurno je, dakle, da i odnos medicinski radnik - pacijent nije samo etički, nego i pravni odnos. (...)" "Odnos liječnik - pacijent je građanskopravni odnos ugovornog karaktera. (...)" "Po svom obliku ugovor o pružanju medicinske usluge spada u neformalne ugovore. (...)" "Zaključuje se, u pravilu, usmeno, jer ni zakon za to ne traži neku posebnu formu, dakle, može biti i konkludentnim načinom očitovanja volje."⁵⁰ Roksandić Vidlička u tom kontekstu navodi: "Ugovor o zdravstvenoj usluzi je obveznopravni ugovor koji nastaje preuzimanjem obveze, a pristanak pacijenta nema karakter preuzimanja obveze nego predstavlja dopuštenje pružatelju zdravstvene usluge da obavi zahvat koji inače ne bi bio ovlašten obaviti. Naime, odnos između pružatelja i korisnika zdravstvene usluge je samo iznimno izvanugovorne prirode, i to prvenstveno u slučajevima hitnih liječničkih intervencija ili intervencija kada je pacijent bez svijesti, u šoku itd. Navedeni odnos tada bi se pravno trebao prosuđivati po pravilima posloводства bez naloga, nužnog posloводства. Liječnik je pritom dužan postupati s pažnjom dobrog stručnjaka, a svaki propust poduzimanja radnji može rezultirati zahtjevom za naknadom štete te povrede liječnikove obveze pružanja hitne medicinske pomoći."⁵¹

Priziv savjesti omogućen je zdravstvenim djelatnicima na temelju više zakona iz područja zdravstva.

Zakon o liječništvu⁵² u čl. 20. st. 1. omogućuje priziv savjesti liječniku zbog vlastitih etičkih, vjerskih ili moralnih nazora odnosno uvjerenja, pod uvjetom da se takav priziv savjesti ne kosi s pravilima struke i ako se time ne uzrokuju trajne posljedice za zdravlje ili ne ugrožava život pacijenta. Liječnik ima obvezu da o svojoj odluci pravodobno obavijesti pacijenticu i uputi je drugom liječniku iste struke te izvijesti nadređenog odnosno poslodavca, iz čega zaključujemo da liječnici u Hrvatskoj mogu izjaviti priziv savjesti u odnosu na neizvršenje prekida trudnoće, ali samo ako trudnoća ne ugrožava zdravlje ili život žene.

I Zakon o sestrinstvu⁵³ u čl. 3. st. 4. omogućuje priziv savjesti: "Radi svojih etičkih, vjerskih ili moralnih nazora, odnosno uvjerenja medicinska sestra se ima pravo pozvati na priziv savjesti te odbiti provođenje zdravstvene/sestrinske njege ako se to ne kosi s pravilima struke

⁵⁰ Bošković, Z., *Medicina i pravo*, Pergamena, 2007., str. 67 - 69, 257.

⁵¹ Roksandić Vidlička, S., *Aktualna pitanja pojedinih kaznenih djela protiv zdravlja ljudi u svjetlu donošenja nacrtu izmjena hrvatskog Kaznenog zakona*, Godišnjak Akademije pravnih znanosti Hrvatske, Vol. I, No. 1, 2010., str. 131., dostupno na: <https://hrcak.srce.hr/file/101897> (15.1.2025.)

⁵² Narodne novine, br. 55/08, 139/15.

⁵³ Narodne novine, br. 121/03, 117/08, 57/11, 123/24

te ako time ne uzrokuje trajne posljedice za zdravlje ili ne ugrozi život pacijenta. O svojoj odluci mora pravodobno izvijestiti pacijenta i odgovornu ili nadređenu osobu." Na identičan način priziv savjesti je propisan čl. 26. Zakona o dentalnoj medicini.⁵⁴

Pravo na priziv savjesti je zakonski priznato i svim zdravstvenim i nezdravstvenim radnicima, u pogledu postupaka medicinski pomognute oplodnje. Zakon o medicinski pomognutoj oplodnji⁵⁵ u čl. 44. propisuje: "Zdravstveni i nezdravstveni radnici koji bi trebali provesti ili sudjelovati u provođenju postupka medicinske oplodnje imaju pravo pozvati na priziv savjesti radi svojih etičkih, vjerskih ili moralnih nazora, odnosno uvjerenja te odbiti provođenje postupka medicinske oplodnje ili sudjelovanje u tom postupku".

Primaljama i farmaceutima je zajamčeno pravo na priziv savjesti etičkim kodeksima. Etički kodeks primalja⁵⁶ u čl. 2. t. 20. propisuje: "Primalja ima pravo na priziv savjesti, ako time ne uzrokuje trajne posljedice za zdravlje ili ne ugrozi život pacijenta/ice. O svojoj odluci mora pravodobno obavijestiti pacijenta/icu te ju uputiti drugoj primalji."

Kodeks ljekarničke etike i deontologije⁵⁷ regulira priziv savjesti ljekarnika u čl. 22. i propisuje: "Magistar farmacije ima pravo na priziv savjesti, odnosno pravo odbiti pružiti određene oblike ljekarničkih usluga koje nisu u skladu s njegovim uvjerenjima, ako time ne ugrožava zdravlje i život pacijenta. O prizivu savjesti magistar farmacije mora obavijestiti svoga poslodavca kako bi se ljekarnička skrb mogla organizirati na način da pacijent ne bude zakinut za zakonski zajamčena prava."

"Ljekarnik može uložiti priziv savjesti i odbiti prodati hitni kontraceptiv koji se u hrvatskim ljekarnama može kupiti bez liječničkog recepta. (...)" "Domaći ljekarnici, međutim, imaju pravo odbiti prodati tabletu u ime vlastite savjesti te mogu pozvati kolegu da to učini umjesto njih ili uputiti ženu u drugu ljekarnu. Dio je to propisanih smjernica Hrvatske ljekarničke komore za izdavanje i prodaju te tablete, za koju se planira izraditi i poseban standard postupanja pri prizivu savjesti. (...)" "A poslodavac je dužan osigurati da taj farmaceut nikad nije sam u smjeni, objasnio je Mate Portolan, mag. phar, predsjednik Hrvatske ljekarničke

⁵⁴ Narodne novine, br. 121/03, 117/08, 120/09, 46/21.

⁵⁵ Narodne novine, br. 86/12.

⁵⁶ <https://www.kbsd.hr/media/2021/06/Eticki-kodeks-primalja.pdf> (30.1.2025.)

⁵⁷ https://www.hljk.hr/storage/userfiles/files/Kodeks_ljekarnicke_etike_i_deontologije_2024.pdf (30.1.2025.)

komore."⁵⁸ Pravobraniteljica za ravnopravnost spolova ističe: "(...) kako bi hitni kontraceptivi, sukladno promjenama u propisanom načinu izdavanja od 2015., trebali biti dostupni bez recepta, te kako bi ljekarne trebale voditi računa da osiguraju nesmetano pružanje ljekarničkih usluga neovisno o korištenju prava na priziv savjesti, budući da se radi o pravu na individualnoj razini djelatnika, a ne na kolektivnoj razini ustanove. To je posebno važno osigurati po pitanju hitnih kontraceptiva, s obzirom na žurnost koju potreba za tim lijekom podrazumijeva."⁵⁹

Zakon o primaljstvu⁶⁰ i Zakon o ljekarništvu⁶¹ ne sadrže odredbe o prizivu savjesti.

Priziv savjesti uređuje i Kodeks medicinske etike i deontologije Hrvatske liječničke komore⁶², koji u čl. 2. toč. 15. navodi: "Liječnik ima pravo na priziv savjesti ako time ne uzrokuje trajne posljedice za zdravlje ili ne ugrozi život pacijenta. O svojoj odluci mora pravodobno obavijestiti pacijenta te ga uputiti drugom liječniku iste struke."

Dakle, u Hrvatskoj u području medicine izrijekom je priznat prigovor savjesti liječnicima, medicinskim sestrama, primaljama, zdravstvenim i nezdravstvenim djelatnicima u provođenju postupka medicinski pomognute oplodnje i farmaceutima (ljekarnicima).

Gjurić ističe: "Problematično je to što zakoni i etički kodeksi liječnicima i drugim zdravstvenim djelatnicima daju pravo na priziv savjesti, ali ne definiraju pojam priziva savjesti".⁶³

Ana Horvat Vuković navodi da je "(..) nepostojeće ustavno pravo magistra farmacije na priziv savjesti (ESLJP, Pichon and Sajous v. France) kod izdavanja kontracepcijskih pilula ili tzv. pilule za dan poslije (hitna postkoitalna kontracepcija), koje tek sprečavaju začeće, a ne dovode do prekida trudnoće/života. To je konvencijsko rješenje koje prihvaća i hrvatski zakonodavac, pa je važno primijetiti da Zakon o ljekarništvu, za razliku od (...) Zakona o liječništvu i Zakona o sestrinstvu, ne sadrži pravo na priziv savjesti. (...)" "Također, pravo na

⁵⁸ Rimac - Lesički, I., *Kod prodaje tablete za 'dan poslije' moguć je - priziv savjesti*, dostupno na: <https://www.vecernji.hr/vijesti/kod-prodaje-tablete-za-dan-poslije-moguc-je-priziv-savjesti-1002181> (5.2.2025.)

⁵⁹ Pravobraniteljica za ravnopravnost spolova, *Izješće o radu pravobraniteljice za ravnopravnost spolova za 2023. godinu*, str. 223, dostupno na:

https://www.prs.hr/application/uploads/Izvj%C5%A1%C4%87e_o_radu_Pravobraniteljic.pdf (10.1.2025.).

⁶⁰ Narodne novine, br. 120/08, 145/10.

⁶¹ Narodne novine, br. 121/03, 142/06, 117/08, 92/24.

⁶² Narodne novine, br. 55/08, 139/15.

⁶³ Gjurić, *op. cit.* u bilj. 2.

priziv ne može biti dopušteno ni onim zdravstvenim djelatnicima koji u postupak prekida trudnoće nisu uključeni izravno, tj. koji u njemu imaju samo pomoćne uloge (primanje, upravno osoblje, osobe uključene u provedbu ultrazvučnog anomaly scana ili genetskih testova koji dijagnosticiraju kromosomopatije u fetalnom DNK-u). Drugačije tumačenje bi radikalno proširilo krug potencijalnih prizivatelja (Leigh 2018: 395) i znatno otežalo upravljanje ljudskim potencijalima u zdravstvenim organizacijama. Protustavan je, stoga, čl. 44. Zakona o medicinski pomognutoj oplodnji, koji dopušta mogućnost ulaganja priziva savjesti na sudjelovanje u postupcima MPO-a s obzirom na u Hrvatskoj dostupnu mogućnost zamrzavanja neiskorištenih zametaka. Njih se čuva pet godina o trošku HZZO-a, nakon čega roditelji mogu donijeti odluku o njihovom uništenju (ako ih ne žele donirati, nastaviti sa zamrzavanjem o vlastitom trošku ili ih iskoristiti). Naravno, osobe izravno uključene u sam proces uništenja zametaka taj bi priziv mogle uložiti. Dodatno, i čl. 2. t. 20. Etičkog kodeksa primarja trebalo bi vrlo usko tumačiti, kao da priziv savjesti dopušta isključivo u postupcima vezanim za prekid trudnoće, ali ne i u drugima kao što su edukacija o kontracepciji i porađanje beba začelih u MPO postupcima."⁶⁴

Nadalje Horvat Vuković zaključuje: "Summa summarum: zdravstveni djelatnici temeljem čl. 9. EKLJP-a imaju zaštićeno pravo na slobodu vjeroispovijesti i priziv savjesti, koje ih štiti od prisile na obavljanje radnji koje smatraju nespojivima sa svojim uvjerenjima. (...) "Drugim riječima, država nije Konvencijom obvezana ni na kakve daljnje ustupke prema prizivateljima, dalje od jednostavnog njihova prava da ne vrše pobačaje, i ne mora im osigurati uvjete u kojima oni mogu zadržati svoje radno mjesto (ili na njega biti zaposleni) iako odbijaju obavljanje s njim povezanih radnji. S druge strane, osiguranje sigurnog i učinkovitog pristupa pobačaju (u državama gdje je on ozakonjen!) apsolutna je obveza države temeljena na konvencijskom čl. 8. (...) "U hrvatskom pravnom sustavu, stoga, uvažavanje priziva može biti odbijeno kad troškovi razumne prilagodbe za sustav javnog zdravstva postanu nerazmjerni u smislu teškoća organiziranja rada ili snošenja troškova financiranja vanjskih suradnika (i.e. neprizivajućih djelatnika iz drugih zdravstvenih ustanova) i kad na taj način ugroze izvršavanje pozitivnih obveza države koje proizlaze iz čl. 8. EKLJP-a i članaka 22. i 35. Ustava."⁶⁵

⁶⁴ Horvat Vuković, *op. cit.* u bilj. 15., str. 155.

⁶⁵ *Ibid*, str. 156. i 157.

Pravobraniteljica za ravnopravnost spolova navodi: "Sukladno čl. 6. st. 4. Zakona o ravnopravnosti spolova⁶⁶ prema kojem se zabranjuje diskriminacija u odnosu na pristup uslugama, svaka žena ima pravo slobodno odlučivati o svojim seksualnim i reproduktivnim pravima i zdravlju, a što uključuje i pravo na slobodno odlučivanje o broju djece te pravo na legalno inducirani prekid trudnoće pod zakonskim uvjetima propisanim Zakonom o zdravstvenim mjerama za ostvarivanje prava na slobodno odlučivanje o rađanju djece. Isto nalaže i čl. 3. st. 1. Direktive 2004/113/EZ o provedbi načela jednakog postupanja prema muškarcima i ženama u pristupu i nabavi robe, odnosno pružanju usluga."⁶⁷⁶⁸

Nadalje, pravobraniteljica za ravnopravnost spolova ističe: "Prema čl. 8. Zakona o zaštiti prava pacijenata⁶⁹ pacijentica između ostalog, ima pravo na potpunu obaviještenost o svome zdravstvenom stanju, uključujući medicinsku procjenu rezultata i ishoda određenoga dijagnostičkog ili terapijskog postupka, preporučenim pregledima i zahvatima te planiranim datumima za njihovo obavljanje i svome pravu na odlučivanje o preporučenim pregledima ili zahvatima. (...)" "Prema čl. 12. Konvencije o uklanjanju svih oblika diskriminacije žena⁷⁰ zdravstvene ustanove u Republici Hrvatskoj dužne su poduzimati sve odgovarajuće mjere radi uklanjanja diskriminacije žena u području zdravstvene zaštite kako bi osigurale dostupnost zdravstvenih usluga, uključujući one koje se odnose na planiranje obitelji."⁷¹

Ustavni sud Republike Hrvatske u postupku ocjene suglasnosti Zakona o zdravstvenim mjerama za ostvarivanje prava na slobodno odlučivanje o rađanju djece s Ustavom naložio je Hrvatskom saboru da u roku od dvije godine donese novi zakon koji bi regulirao prekid trudnoće. U rješenju u t. 50. ističe da je na zakonodavcu hoće li novim zakonom urediti pitanje priziva savjesti liječnika koji ne žele obavljati prekide trudnoće. Novi zakon još uvijek nije donesen.⁷²

⁶⁶ Narodne novine, br. 82/08, 69/17.

⁶⁷ Službeni list Europske unije, L 373/37, 13. prosinca 2004., dostupno na: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/HR/TXT/?uri=CELEX%3A32004L0113> (8.1.2025.)

⁶⁸ Istraživanje, *op. cit.* u bilj. 11., str. 6.

⁶⁹ Narodne novine, br. 169/04, 37/08.

⁷⁰ Opća skupština Ujedinjenih naroda, donesena 18. prosinca 1979., dostupno na: https://ravnopravnost.gov.hr/UserDocsImages/arhiva/preuzimanje/dokumenti/un/kon_o_ukl_diskr_zena.pdf (9.1.2025.). Konvencija je stupila na snagu 3. rujna 1981., a Republika Hrvatska ju je ratificirala 9. rujna 1992.

⁷¹ Istraživanje, *op. cit.* u bilj. 11., str. 6. i 7.

⁷² Rješenje, *op. cit.* u bilj. 25.

2.2.4. Članak 9. Europske konvencije za zaštitu ljudskih prava

Europska konvencija za zaštitu ljudskih prava u čl. 9. propisuje:

"1. Svatko ima pravo na slobodu mišljenja, savjesti i vjeroispovijedi; to pravo uključuje slobodu da se promijeni vjeroispovijed ili uvjerenje i slobodu da se pojedinačno ili u zajednici s drugima, javno ili privatno, iskazuje svoju vjeroispovijed ili uvjerenje bogoslužjem, poučavanjem, praktičnim vršenjem i obredima.

2. Sloboda iskazivanja vjeroispovijedi ili uvjerenja podvrgnut će se samo takvim ograničenjima koja su propisana zakonom i koja su u demokratskom društvu nužna radi interesa javnog reda i mira, zaštite javnog reda, zdravlja ili morala ili radi zaštite prava i sloboda drugih."⁷³

"Sloboda mišljenja, savjesti i vjeroispovijedi temeljno je pravo koje je sadržano ne samo u Europskoj konvenciji o ljudskim pravima, već i u velikom broju nacionalnih, međunarodnih i europskih propisa. (...)" "Važnost slobode mišljenja, savjesti i vjeroispovijedi više je puta istaknuo i Europski sud za ljudska prava. Općenito govoreći, smatra se jednim od temelja demokratskog društva. (...)" "Na čl. 9. često se poziva u vezi s čl. 14. Konvencije kojim je zabranjena diskriminacija, među ostalim na osnovi vjeroispovijedi i mišljenja."⁷⁴

Riječ vjeroispovijed nije definirana u čl. 9., ali iscrpno je definirana u praksi Suda. Vodič kroz članak 9. EKLJP navodi: "S jedne strane područje primjene čl. 9. je vrlo opsežno jer se njime štite i vjerska i nevjerska mišljenja i uvjerenja. S druge strane, određena mišljenja ili uvjerenja ne moraju nužno ulaziti u područje primjene predmetne odredbe, a pojam "praktično vršenje" (...) ne obuhvaća svaki čin koji je motiviran vjeroispovijedi ili uvjerenjem ili na koji vjeroispovijed ili uvjerenje utječu. U tom pogledu Sud ističe da je zadaća Konvencije jamčiti prava koja su praktična i ostvariva, a ne prava koja su teoretska ili prividna. (...)" "Da bi se na osobno ili kolektivno uvjerenje moglo primjenjivati pravo na slobodu mišljenja, savjesti i vjeroispovijedi, ono mora doseći određenu razinu nespornosti, ozbiljnosti, kohezije i važnosti. Ako je taj uvjet ispunjen, obveza neutralnosti i nepristranosti države nije spojiva ni s jednom ovlasti države da ocjenjuje legitimnost vjerskih uvjerenja ili načine na koji se ta uvjerenja

⁷³ Konvencija, *op. cit.* u bilj. 5.

⁷⁴ Europski sud za ljudska prava, *Vodič kroz članak 9. Europske konvencije za ljudska prava*, 2020., str. 6. i 7. dostupno na: <https://uredzastupnika.gov.hr/UserDocsImages//dokumenti/Edukacija//Vodi%C4%8D%20-%20%C4%8D1.%209.%20Konvencije.pdf> (2.2.2025.)

iskazuju. (...)" "Tijela Konvencije izrijeком su ili prešutno potvrdila da se zaštite iz čl. 9. st. 1. primjenjuju na: (...) različita cjelovita i iskrena filozofska uvjerenja, kao što su: pacifizam, protivljenje načelu služenja vojnog roka (...) i protivljenje pobačaju."⁷⁵

Nadalje, u Vodiču se ističe: "U čl. 9. st. 2. Konvencije utvrđeno je da sva ograničenja slobode mišljenja, savjesti i vjeroispovijedi moraju biti u skladu sa zakonom i nužna u demokratskom društvu te težiti legitimnim ciljevima koji su utvrđeni zakonom, neovisno o tome postoji li samo jedan ili više njih. (...)" "Legitimni ciljevi kojima se može opravdati miješanje u tu slobodu pojedinca (...) potpuno je iscrpan, a sama definicija ciljeva nužno je ograničavajuća. Da bi bilo spojivo s Konvencijom, ograničenje te slobode mora konkretno težiti cilju koji se može povezati s jednim od ciljeva utvrđenih tom odredbom. (...)" "Kad je riječ o čl. 9. Konvencije, države bi u načelu trebale imati široku slobodu procjene kada odlučuju o tome je li ograničenje prava na slobodu mišljenja, savjesti i vjeroispovijedi nužno i u kojoj je mjeri ono nužno."⁷⁶

Valero navodi da je promjena percepcije obvezne vojne službe dovela je do promjene u doktrini Suda u presudi Bayatyan protiv Armenije. Sud je prvi put priznao vezu između prigovora savjesti i sloboda sadržanih u čl. 9. Konvencije. Kao što je nedavno dokazano u dvije odluke protiv Švedske (Grimmark protiv Švedske i Steen protiv Švedske), Sud još uvijek nerado produljuje svoju doktrinu o prigovoru savjesti na druga područja u kojima su uključena individualna savjest i pravo na život, čime se stvara nepovezanost između inače snažno povezanih područja sudske prakse Suda. Iznimka je Eweida koji se odnosi na zdravstvenu zaštitu, ali ne na pravo na život. Isti izvor ističe da ovaj nedostatak koherentnosti stvara problematično sivo područje za liječnike i druge pružatelje zdravstvenih usluga koji odbijaju sudjelovati u izravnim ili neizravnim aktivnostima povezanim s pobačajem ili eutanazijom, što bi se moglo protumačiti kao korak unatrag u učinkovitoj zaštiti ljudskih prava.⁷⁷

⁷⁵ Ibid, str. 8. i 9.

⁷⁶ Ibid, str. 11., 16. i 18.

⁷⁷ Valero, M. J.; *Freedom of Conscience of Healthcare Professionals and Conscientious Objection in the European Court of Human Rights*, Religions 13(6), 558, 2022. g., dostupno na: <https://www.mdpi.com/2077-1444/13/6/558> (10.2.2025.)

2.2.5. Praksa Europskog suda za ljudska prava

Praksa Suda je vrlo oskudna kad je riječ o prizivu savjesti izvan područja vojne službe. Osim Eweide, koji se odnosio na priziv savjesti u medicini, ali bez odlučivanja o pravu na život, svi slučajevi priziva savjesti u medicini podneseni Sudu, odbačeni su.

Horvat Vuković ističe: "(...) Priziv savjesti temeljem EKLJP-a sve do 2013. i predmeta Eweida bio je zaštićen isključivo u području vojne službe, a i to tek u državama koje su svojim zakonodavstvom izrijekom omogućile podnošenje prigovor protiv prisile na takvo služenje. I ne samo to: do 2011. g. priziv savjesti nije uopće bio šticećen u okviru čl. 9. EKLJP-a, već isključivo temeljem čl. 4. st. 3. EKLJP-a (...) revidiravši to tek 2011. u predmetu Bayatyan protiv Armenije⁷⁸ gdje je odlučio da je priziv savjesti prirodni dio prava zajamčenog člankom 9."⁷⁹

2.2.5.1. Eweida i drugi protiv Ujedinjenog Kraljevstva⁸⁰

Sud je spojio predmete 4 podnositelja. Podnositelji su smatrali da im domaće pravo nije osiguralo adekvatnu zaštitu prava na ispovijedanje njihove vjere. Gospođa Eweida je bila zaposlena u aviokompaniji i nosila je lančić s privjeskom križa, što je bilo suprotno pravilniku o oblačenju. Radilo se o privatnoj tvrtki koja je morala dokazivati da je njihova zaposlenica manifestacijom svoje vjere narušila ugled kompanije, a s obzirom da su kasnije ukinuli sporni pravilnik, čini se da ipak nisu smatrali da nošenje vjerskih simbola narušava njihov ugled. Gospođa Chaplin je bila medicinska sestra, zaposlena u državnoj bolnici i također je nosila lančić s križem, što je bilo suprotno kodeksu odijevanja. U ovom slučaju ograničavanje glede nošenja nakita, uključujući i vjerske simbole bilo je nametnuto zbog zaštite zdravlja i sigurnosti medicinskog osoblja i pacijenata, odnosno zbog opasnosti da ih pacijent ne bi povukao za nakit i time povrijedio sebe ili podnositeljicu. Gospođa Ladele je kao matičarka odbila sklapati građanska partnerstva između osoba istog spola. Sud je priznao legitimni cilj javne vlasti da istospolnim parovima omogući pravno priznanje njihovog odnosa na isti način kao i heteroseksualnim parovima i od zaposlenika se očekivalo da posao obavljaju bez diskriminiranja. Gospodin McFarlane odbio je pružati uslugu psihoseksualnog savjetovanja istospolnim parovima. Njegov poslodavac nastojao je pružati usluge savjetovanja bez

⁷⁸ Europski sud za ljudska prava, br. 23459/03, 7. srpnja 2011. g., dostupno na: <https://hudoc.echr.coe.int/eng#%7B%22itemid%22:%5B%22001-105611%22%5D%7D> (31.1.2025.)

⁷⁹ Horvat Vuković, *op. cit.* u bilj. 15., str. 152.

⁸⁰ Europski sud za ljudska prava, br. 48420/10, 59842/10, 51671/10 i 36516/10, 15. siječnja 2013. g., dostupno na: <https://hudoc.echr.coe.int/fre?i=001-128398> (9.2.2025.)

diskriminacije, neovisno o seksualnoj orijentaciji, što se kosilo s njegovim vjerskim uvjerenjima. U slučaju gospođe Eweide, Sud je u t. 95. presude zaključio da je domaća vlast propustila adekvatno zaštititi pravo podnositeljice da manifestira svoju vjeru, kršeći time svoju pozitivnu obavezu prema čl. 9. Konvencije. U odnosu na ostala 3 podnositelja, Sud je smatrao da je miješanje u njihovu slobodu manifestiranja vjere bilo nužno u demokratskom društvu i da nije prekoračeno slobodno polje procjene države i stoga nije došlo do povrede čl. 9. Konvencije (t. 100., 106. i 109. presude).

U ovom predmetu prvi put se priznaje pravo na priziv savjesti kao dio čl. 9. Konvencije i izvan vojne službe. Ovdje mogućnost razumne prilagodbe ima važnu ulogu. Izv. prof. dr. sc. Ana Horvat Vuković navodi sljedeće: "U predmetu Eweida iz 2013. ESLJP je, naime, odustao od svog dotadašnjeg pristupa (npr. ESLJP, Kalaç v. Turkey, 1997.) gdje je držao da radnik koji svojevrijedno i svjesno bira zaposlenje i dužnosti/obveze koje su u njega uključene jednostavno može - promijeniti posao ako ne pristaje na njegove pojedine aspekte (npr. na zabranu nošenja vjerskih simbola, kao u predmetu Eweida, ili na prekid trudnoće, kao kod prizivajućih zdravstvenih djelatnika). U istom predmetu Eweida ESLJP također prvi put prepoznaje priziv savjesti kao pravo temeljeno u okviru čl. 9. i izvan vojne službe, što znači da može ocjenjivati pravične ravnoteže između tog prava i onih koja su njemu suprotstavljena. U toj ocjeni mogućnost razumne prilagodbe radnog mjesta igra važnu ulogu. Ipak, prilagodba radnih dužnosti je u pitanjima reproduktivnog zdravlja ograničena ne samo zato što se država pojavljuje kao isključivi pružatelj te usluge (tj. ima monopolski položaj), već - još važnije - zato jer su liječnici kao nositelji tog monopola u ekskluzivnom položaju koji dovodi do neravnoteže moći u odnosu na pacijentice, koje su o njima posve ovisne (Lamačková 2008:39). (...)" "Razumna prilagodba, smatramo, može stoga biti dopuštena isključivo za zdravstvene djelatnike i to samo u pitanjima prekida života (...). (...)" "Proizlazi da je nepostojeće pravo matičarki na odbijanje registriranja životnog partnerstva ili pravo terapeuta da odbiju partnersko savjetovanje za istospolne parove (...)." ⁸¹

2.2.5.2. Pichon i Sajous protiv Francuske⁸²

Pučka pravobraniteljica dala je kratki i sažeti pregled ovog predmeta: "Podnositelji zahtjeva su dvoje farmaceuta koji su odbili trima ženama izdati kontracepcijske pilule (propisane

⁸¹ Horvat Vuković, *op. cit.* u bilj. 15., str. 152 - 153, 154 - 155.

⁸² Europski sud za ljudska prava, zahtjev br. 49853/99, 2. listopada 2001., dostupno na: [https://hudoc.echr.coe.int/eng#{%22itemid%22:\[%22001-22644%22\]}](https://hudoc.echr.coe.int/eng#{%22itemid%22:[%22001-22644%22]}) (5.2.2025.)

liječničkim receptima, u skladu sa zakonom). Podnositelji su se pozivali na članak 9. Konvencije, koji im je, kako su tvrdili, jamčio slobodu očitovanja svoje vjere, za što su podrazumijevali da se odnosi i na pravo odbijanja prodavanja kontracepcijskih proizvoda čija je uporaba u suprotnosti s njihovim vjerskim uvjerenjima. Europski sud za ljudska prava odbio je njihov zahtjev, ističući kako sve dok je kontracepcijska pilula legalno dostupna za prodaju, i to samo na recept i u ljekarnama, podnositelji ne mogu dati prednost svojim vjerskim uvjerenjima i nametati ih drugima kao opravdanje za odbijanje prodaje takvog proizvoda, s obzirom da imaju na raspolaganju druge načine manifestiranja svoje vjere izvan profesionalne sfere. Stoga je Sud zaključio da osuda podnositelja zahtjeva zbog njihovog odbijanja prodaje kontracepcijskih pilula nije ometala ostvarivanje njihovog prava na slobodu misli, savjesti i vjere, zajamčenog člankom 9. Konvencije."⁸³

Lamačková ističe da Sud ovdje nije odlučivao da li im pripada pravo na priziv savjesti u okviru čl. 9. i stoga se nije upuštao u ocjenu kako bi njihovo pravo utjecalo na prava i slobode drugih, već je samo zaključio da njihova osuda od strane nacionalne vlasti ne predstavlja kršenje čl. 9.⁸⁴ Da je Sud u ovom predmetu odlučivao nakon Eweide, ocjenjivao bi ovaj predmet u okviru čl. 9. i u okviru mjera razumne prilagodbe, jer je riječ o profesionalnoj sferi.

2.2.5.3. *Grimmark protiv Švedske*⁸⁵

Podnositeljica zahtjeva bila je zaposlena kao medicinska sestra kad se odlučila dodatno obrazovati za primalju. Tijekom izobrazbe obavijestila je poslodavca da neće sudjelovati u postupcima izvođenja pobačaja, jer se to protivi njezinoj savjesti i vjerskim uvjerenjima. Odgovorili su joj da u tom slučaju ne može dobiti odgovarajući posao. Podnositeljica nije promijenila svoj stav te se nije uspjela zaposliti kao primalja i nastavila je raditi kao medicinska sestra.

Prigovorila je da joj je povrijeđeno pravo na slobodu mišljenja, savjesti i vjeroispovijedi jer zbog svojih uvjerenja nije mogla dobiti posao kao primalja. U jednoj analizi ove odluke navedeno je sljedeće: "da sukladno utvrđenoj praksi suda Konvencija ne jamči pravo na promaknuće ili zaposlenje u javnim službama (Regner protiv Republike Češke) (...) i navodi

⁸³ Pučka pravobraniteljica, *op. cit.* u bilj. 8.

⁸⁴ Lamačková, A.; *Pichon and Sajous v. France: Implications for Slovakia*, The Faculty of Law, University of Toronto, 2006., dostupno na: <https://utoronto.scholaris.ca/server/api/core/bitstreams/34e80270-3408-43f8-80c0-bd9018f0158f/content> (17.2.2025.)

⁸⁵ Europski sud za ljudska prava, br. 60858/15, 11. ožujka 2020., dostupno na: <https://hudoc.echr.coe.int/fre#%7B%22itemid%22:%5B%22001-201915%22%5D%7D> (5.2.2025.)

da sloboda vjeroispovijedi prvenstveno predstavlja slobodu pojedinca na vlastito mišljenje i slobodu savjesti koji se manifestiraju kroz apsolutno i neograničeno pravo da se uvjerenje ili vjeroispovijed promijeni. No, sloboda vjeroispovijedi također uključuje i pravo iskazivanja svoje vjeroispovijedi ili uvjerenja. S obzirom da iskazivanje vjeroispovijedi ili uvjerenja može imati utjecaja na druge pojedince, stavkom 2. članka 9. Konvencije predviđeni su uvjeti pod kojima se pravo na iskazivanje uvjerenja može ograničiti. (...) "Odbijanje podnositeljice sudjelovati u postupcima izvođenja pobačaja zbog svojih vjerskih uvjerenja svakako predstavlja oblik iskazivanja vlastite vjeroispovijedi koja uživa zaštitu članka 9. Konvencije."⁸⁶

Ista analiza dalje navodi: "Sukladno švedskom zakonu, zaposlenici su obvezni izvršavati sve radne zadatke koje im naloži poslodavac u okviru njihovog radnog odnosa. (...) "Pošto navedeno predstavlja redoviti dio radnih zadataka primalja, isto je bilo u skladu sa zakonom. Također, predmetno miješanje u pravo podnositeljice težilo je legitimnom cilju jer je bilo usmjereno ka zaštiti zdravlja žena koje žele prekinuti trudnoću. Konačno, Sud je utvrdio da je miješanje bilo nužno u demokratskom društvu i razmjerno s postavljenim legitimnim ciljem. Naime, Švedska na nacionalnoj razini jamči uslugu izvođenja pobačaja iz čega inherentno proizlazi pozitivna obveza organizirati zdravstveni sustav na način da bilo koje iskazivanje slobode savjesti zdravstvenih djelatnika ne utječe na ostvarivanje predmetne usluge. Stoga zahtjev da svaka primalja mora (...) izvršiti sve zadatke koje sukladno zakonu i ugovoru u radu zahtijeva to radno mjesto nije nerazmjerno s postavljenim legitimnim ciljem te je opravdano. Podnositeljica je sama odlučila postati primalja svjesna što taj posao sve uključuje kao i obveza koje će kao primalja biti dužna izvršavati. Slijedom svega navedenog ESLJP je utvrdio da su nacionalne vlasti nastojale pažljivo uravnotežiti suprotstavljena prava i vrijednosti (Eweida) te podnositeljici u nacionalnim postupcima ponudili detaljno i dostatno obrazloženje. Stoga je njezin zahtjev proglasio očito neosnovanim i odbacio ga (...)."⁸⁷

⁸⁶ Ured zastupnika Republike Hrvatske pred Europskim sudom za ljudska prava, *Pregled prakse Europskog suda za ljudska prava*, dostupno na: https://uredzastupnika.gov.hr/UserDocsImages//dokumenti/PREGLED%20PRAKSE//PREGLED%201_20.pdf (5.2.2025.), str. 24.

⁸⁷ Ibid, str. 24. i 25.

Uz Grimmark protiv Švedske Sud je odlučivao u još jednom, gotovo identičnom predmetu, Steen protiv Švedske⁸⁸, gdje se također radilo o primalji koja je odbila sudjelovati u izvođenju pobačaja i Sud je donio identičnu odluku, odnosno odbacio je njezin zahtjev.

2.3. Slučaj Čavajda

Ovaj slučaj je izazvao veliku pozornost u hrvatskoj javnosti prije nekoliko godina i iznio je na vidjelo sve nedostatke u regulaciji priziva savjesti i koliko je zapravo pobačaj nedostupan u Republici Hrvatskoj, iako je zakonski dopušten.

Naime, Mirela Čavajda u 24. tjednu trudnoće je saznala da dijete koje nosi ima agresivni tumor na mozgu koji mu je deformirao glavu i pritišće mali mozak.⁸⁹ Jarić Dauenhauer navodi: "Nalaz, kojim je otkriven ogroman maligni tumor, čekala je punih devet dana iako se svi problemi u trudnoći smatraju hitnima. (...)" "Liječnici su roditeljima usmeno priznali da će dijete ako se rodi i preživi u najboljem slučaju živjeti kao biljka, međutim, nitko to nije htio napisati."⁹⁰ Još su joj rekli da joj nijedno etičko povjerenstvo u Zagrebu neće odobriti prekid trudnoće i savjetovali su joj da pomoć potraži u Sloveniji.⁹¹

Jarić Dauenhauer zatim ističe: "Liječnici kojima se obratila uvjerali su je da bi joj rado pomogli, no ustvrdili su da je u Hrvatskoj obavljanje pobačaja nakon 10. tjedna trudnoće protuzakonito, što nije istina."⁹² Prema čl. 22. Zakona o zdravstvenim mjerama za ostvarivanje prava na slobodno odlučivanje o rađanju djece (dalje: ZZM)⁹³ prekid trudnoće može se obaviti i nakon isteka deset tjedana od dana začeća kad se (*inter alia*) "na temelju medicinskih indikacija i saznanja medicinske znanosti može očekivati da će se dijete roditi s teškim prirođenim tjelesnim ili duševnim manama." To može odlučiti samo komisija uz pristanak, odnosno na zahtjev trudne žene. Isti zakon u čl. 23. propisuje da je postupak po zahtjevu trudnoće hitan i da se odluka o zahtjevu za prekid trudnoće mora donijeti u roku od osam dana od dana prijema zahtjeva. Također, u čl. 22. propisuje da se pobačaj može odobriti

⁸⁸ Europski sud za ljudska prava, br. 62309/17, 11. veljače 2020., dostupno na: [https://hudoc.echr.coe.int/fre#{%22itemid%22:\[%22001-201732%22\]}](https://hudoc.echr.coe.int/fre#{%22itemid%22:[%22001-201732%22]}) (10.2.2025.)

⁸⁹ Jarić Dauenhauer, N., "Beba mi ima golemi tumor, umrijet će ili živjeti kao biljka. Ne daju mi da pobacim", dostupno na: <https://www.index.hr/vijesti/clanak/beba-mi-ima-golemi-tumor-umrijet-ce-ili-zivjeti-kao-biljka-ne-daju-mi-da-pobacim/2361526.aspx> (1.2.2025.)

⁹⁰ Ibid.

⁹¹ Ibid.

⁹² Ibid.

⁹³ Narodne novine, br. 18/78, 88/09.

i kad je ugroženo zdravlje ili život trudnice i kad je do začeća došlo "u vezi s izvršenjem krivičnog djela silovanja, obljube nad nemoćnom osobom, obljube zloupotrebom položaja, obljube s djetetom ili rodoskvrnuća".

Ministar zdravstva Vili Beroš tada je dao sljedeću izjavu za javnost: "Ministarstvo zdravstva je upravo u cilju osiguranja prava žene, za slučaj da prvostupanjska komisija odbije njen zahtjev, omogućilo osnivanje drugostupanjske komisije u KBC-u Zagreb. Na temelju članka 36. st. 2. Zakona o zdravstvenim mjerama za ostvarivanje prava na slobodno odlučivanje o rađanju djece (...), ministar zdravstva je 24. ožujka 2021. dodatno ovlastio Klinički bolnički centar Zagreb za osnivanje drugostupanjske komisije koja prema članku 13. i 24. Zakona odlučuje o prigovoru protiv prvostupanjske komisije zdravstvene ustanove o zahtjevu za prekid trudnoće. O donošenju predmetnog ovlaštenja obaviještene su sve zdravstvene ustanove."⁹⁴

Nakon toga otišla je u Sloveniju na pregled⁹⁵, gdje je zaključeno sljedeće: "Na temelju snimke magnetskom rezonancom iz Hrvatske, Slovenci su zaključili da se najvjerojatnije radi o rijetkom raku mozga koji se pojavljuje u jednom slučaju na milijun trudnoća. Na snimci se, kako su opisali, jasno vide brojne lezije i ciste koje pritišću mozak. Ishodi teratoma, najčešćeg oblika raka mozga kod fetusa, su loši jer je vjerojatnost preživljavanja fetusa s takvom dijagnozom manja od 10 posto. Vjerojatnost lošeg ishoda i komplikacija velika je i za majke zbog čestog rasta tumora i glave fetusa koja je u toj dobi elastična. U većini slučajeva potrebno je imati carski rez."⁹⁶

Hrvatska udruga bolničkih liječnika izjavila je sljedeće: "Ono što je pak potrebno naglasiti je da se u slučaju navedene trudnice ne radi o prizivu savjesti. HUBOL smatra nužnim također naglasiti da zakonsko pravo žene na pobačaj na zahtjev i prekid trudnoće te pravo liječnika na

⁹⁴ zagreb.info. *Oglasilo se Ministarstvo: 'Svakoj ženi u Hrvatskoj mora biti omogućen prekid trudnoće i nakon isteka deset tjedana ako za to postoje medicinski razlozi'*, dostupno na: <https://www.zagreb.info/vijesti/oglasilo-se-ministarstvo-svakoj-zeni-u-hrvatskoj-mora-biti-omogucen-prekid-trudnoce-i-nakon-isteka-deset-tjedna-ako-za-to-postoje-medicinski-razlozi/414814/> (24.2.2025.)

⁹⁵ Jarić Dauenhauer, *op. cit.* u bilj. 89.

⁹⁶ večernji.hr, *Nalaz slovenskih liječnika: Kažu da beba ima smrtonosan tumor opasan i za majku Mirelu*, dostupno na: <https://www.vecernji.hr/vijesti/nalaz-slovenskih-doktora-beba-ima-tumor-kod-kojeg-su-sanse-za-prezivljavanje-vrlo-niske-1584540> (1.2.2025.)

priziv savjesti ne smiju isključivati jedno drugo. Ministarstvo zdravstva dužno je osigurati uvjete ostvarenja oba prava," naglasili su."⁹⁷

Odvjetnica Sanja Bezbradica Jelavić objašnjava: "Za ovaj slučaj već postoji sudska praksa. Imamo slučajeve Peruanke i Poljakinje koje je razmatrao Europski sud za ljudska prava, i to su slučajevi koji su utvrdili osnovu svima kako se postupa u ovakvim i sličnim situacijama i to na način da se vodi računa o mentalnom zdravlju trudnice. Ako nesporno prihvatimo da zdravlje predstavlja kompletno zdravlje osobe, a ne samo odsutnost bolesti, mogli bismo zaključiti da su liječnici koji su pozvani postupiti savjesno u ovom slučaju, postupili nesavjesno i da su ugrozili zdravlje trudne žene jer su je doveli u položaj u kojem se ona ne bi smjela nalaziti. Svi liječnici koji su bili pozvani pomoći gospođi da riješi tu situaciju onako kako ju je ona odlučila riješiti, bili su to dužni učiniti hitno i bez odlaganja. Prisiliti ženu da nosi plod u takvim okolnostima je nečovječan postupak, teška povreda ljudskih prava. Ovaj slučaj bi trebao potaknuti propitivanje rada pojedinih liječnika, njihove odgovornosti i hitnu promjenu postupanja prema ženama jer se u konkretnom slučaju radi i o diskriminaciji na temelju spola. Slučajevi odbijanja pružanja zdravstvenih usluga ženama su poznati od ranije, ali ovaj slučaj je zaista jako težak."⁹⁸⁹⁹

U vezi predmeta Čavajda, Sanja Barić navodi kako nije smio biti odbijen zahtjev za prekidom trudnoće, odnosno nije bilo mjesta za priziv savjesti, jer su ostvareni svi uvjeti propisani ZZM, za koji je Ustavni sud utvrdio da je u skladu s Ustavom.¹⁰⁰ Ana Horvat Vuković navodi: "(...) Institucionalni priziv savjesti treba jasno zabraniti, a popis zdravstvenih ustanova u kojima se prekidi trudnoće obavljaju ažurirati i upotpuniti popisom kontakata i protokolom naručivanja kako bi se spriječila mogućnost da otezanjem s pristupom informacijama istekne ograničeno vrijeme za prekid trudnoće. (...)"¹⁰¹

⁹⁷ Škaro, K., *HUBOL: "Liječnik koji obavi fetucid može biti kazneno prijavljen, zahtjevamo novi zakon o pobačaju"*, dostupno na: <https://www.telegram.hr/politika-kriminal/hubol-lijecnik-koji-obavi-feticid-moze-biti-kazneno-prijavljen-zahtjevamo-novi-zakon-o-pobacaju/> (1.2.2025.)

⁹⁸ Šiprak, L., *Žena kojoj su odbili pobačaj: "Došla sam doma i gledala u zid. U sekundi sam odlučila.."*, dostupno na: <https://www.24sata.hr/news/zena-kojoj-su-odbili-pobacaj-dosla-sam-doma-i-gledala-u-zid-u-sekundi-sam-odlucila-833391> (1.2.2025.)

⁹⁹ Opisi slučajeva iz Poljske i Perua dostupni na: <https://www.24sata.hr/news/trudna-poljakinja-37-umrla-u-bolnici-obitelj-tvrdi-da-nisu-na-vrijeme-uklonili-mrtvi-fetus-811796> i <https://www.24sata.hr/news/mladoj-peruanki-2001-nisu-dali-da-pobaci-tesko-bolesno-dijete-tuzila-je-drzavu-i-dobila-odstetu-833360>.

¹⁰⁰ večernji.hr, *Ustavna stručnjakinja: Priziv savjeti u Hrvatskoj se pogrešno primjenjuje. Objasnila i zašto*, dostupno na: <https://www.vecernji.hr/vijesti/ustavna-strucnjakinja-priziv-savjesti-u-hrvatskoj-se-pogresno-primjenjuje-objasnila-i-zasto-1585232> (1.2.2025.)

¹⁰¹ Horvat Vuković, *op. cit.* u bilj. 15., str. 159.

Pučka pravobraniteljica navodi: "Nastavili smo pratiti i dostupnost zdravstvene zaštite žena, nakon što smo u okviru postupka zbog nemogućnosti obavljanja zdravstvene usluge prekida trudnoće gđe Mirele Čavajde MZ-u dali devet preporuka za osiguravanje informiranosti pacijentica o pravima i zdravstvenih djelatnika o obvezama, kao i kako bi se omogućilo ostvarivanje ove zdravstvene usluge u svim slučajevima kada je zakonom dopuštena. Očitovanje o provedbi preporuka, koje smo dobili s velikim vremenskim odmakom, pokazuje da MZ smatra kako je prekid trudnoće dostupna zdravstvena usluga, unatoč suprotnom nalazu pučke pravobraniteljice i informacijama od OCD-ova da se pacijentice kod kojih je prekid trudnoće indiciran i dopušten, ali su u visokom stupnju trudnoće i dalje upućuje na zahvat u inozemstvo. S obzirom da je za velik broj preporuka MZ tek najavilo postupanje, nastaviti ćemo pratiti njihovu implementaciju."¹⁰²

Iako je prvotno odbio pokriti troškove, na kraju je Hrvatski zavod za zdravstveno osiguranje odobrio Čavajdi pokrivanje troškova prekida trudnoće u Sloveniji, "u skladu s odredbama koje reguliraju financiranje troškova liječenja i medicinskih zahvata hrvatskih zdravstvenih osiguranika u inozemstvu."¹⁰³ Hrvatski liječnici su joj ponudili samo prijevremeni porod, ne i traženi zahvat prekida trudnoće.

Horvat Vuković ističe kako je iz slučaja Čavajda vidljivo: "Da stigmatizacija zdravstvene usluge prekida trudnoće na zahtjev utječe i na smanjenje razine stručnosti liječnika, na način koji može kršiti i čl. 3. EKLJP-a, (...) gdje je u izostanku ijednog ginekologa obučenog za prekid trudnoće poslije 22. tjedna (najranija teoretska granica fetalne održivosti, tj. mogućnosti preživljavanja prijevremenog poroda), majci fetusa s galopirajućim tumorom nespojivim sa životom savjetovano da trudnoću umjesto intrauterinim zaustavljanjem rada srca fetusa prekine - izazivanjem prijevremenog poroda, po kojem bi trebala sačekati da njezino netom porođeno dijete prirodno izdahne. (...)" "(...) trudnici je umjesto ove okrutne opcije odobren traženi zahvat prekida trudnoće, no u Sloveniji, Privremene nedoumice - hoće li HZZO refundirati trošak medicinskog zahvata obavljenog u drugoj državi - pozitivno su razriješene (Škaro 2022.)"¹⁰⁴

¹⁰² Pučka pravobraniteljica, *Izješće pučke pravobraniteljice za 2023. godinu*, str. 17., dostupno na: https://sabor.hr/sites/default/files/uploads/sabor/2024-05-20/134302/IZVJ_PUCKA_PRAVOBRANITELJICA_2023.pdf (24.2.2025.)

¹⁰³ tportal, *HZZO odobrio Mireli Čavajdi pokrivanje troškova prekida trudnoće u Sloveniji*, dostupno na: <https://www.tportal.hr/vijesti/clanak/hzzo-odobrio-mireli-cavajdi-pokrivanje-troskova-prekida-trudnoce-u-sloveniji-20220518/print> (17.2.2025.)

¹⁰⁴ Horvat Vuković, *op. cit.* u bilj. 15., str. 158. i 159.

Sunčana Roksandić navodi: "Slučajevi Tysiac¹⁰⁵, R. R.¹⁰⁶ i P. i S.¹⁰⁷ protiv Poljske ne bi smjeli, niti nisu ikada bili, hrvatski slučajevi gdje je nađena povreda članka 8. odnosno ponegdje i članka 3. Europske konvencije za zaštitu ljudskih prava. (...)" "Presuda P. i S. protiv Poljske, uz negativnu obvezu države - da ne ometaju pristup pobačaju kontradiktornim informacijama koje daju vladina tijela i odgađaju postupak (na primjer, zbog prigovora savjesti), također je potvrdila pozitivnu obvezu države - uspostaviti učinkovite postupke za odlučivanje o pobačaju. Obveza države u provođenju prigovora savjesti, mora biti i istovremeno osiguravajući da isto ne ometa uživanje prava žena na medicinske usluge na koje imaju pravo po zakonu. Procedure moraju biti učinkovite, neovisne i pravovremene za utvrđivanje prava na pobačaj i rješavanje potencijalnih sukoba, osiguravanje pravodobnog pristupa dijagnostičkim postupcima te uređenje instituta prigovora savjesti na način koji ne ugrožava prava žena na pobačaj. Osim što po hrvatskim zakonima vrijedi načelo dostupnosti zdravstvene zaštite, vrijedi i načelo humanosti. Načelo humanosti zaštite prava pacijenata ostvaruje se osiguravanjem uvažavanja pacijenta kao ljudskog bića, osiguravanjem prava na fizički i mentalni integritet pacijenta te zaštitom osobnosti pacijenta uključujući poštivanje njegove privatnosti, svjetonazora te moralnih i vjerskih uvjerenja. Ne moraju to biti naša uvjerenja, ali ih moramo uvijek poštovati. Kako prema Zakonu o pravu pacijenata liječnik mora informirati pacijenta i o pravima iz zdravstvenog osiguranja i kako ih ostvariti, dakle o postupcima za ostvarivanje tih prava, jasno je da svaka pojedina pacijentica mora na vrijeme dobiti uputu kako se obratiti Komisiji, koja su prava na žalbu u slučaju potrebe itd. I suprotno ponašanje također je prekršaj zdravstvene ustanove."¹⁰⁸ S. Roksandić je u vezi toga dodala i da se čini kako Čavajda, prema onom što je javno poznato, nije na vrijeme bila obaviještena o svim pravima koje ima.¹⁰⁹

¹⁰⁵ Europski sud za ljudska prava, br. 5410/03, 20. ožujka 2007., dostupno na: [https://hudoc.echr.coe.int/eng#{%22itemid%22:\[%22001-79812%22\]}](https://hudoc.echr.coe.int/eng#{%22itemid%22:[%22001-79812%22]}) (30.1.2025.)

¹⁰⁶ Europski sud za ljudska prava, br. 27617/04, 26. svibanj 2011., dostupno na: [https://hudoc.echr.coe.int/eng#{%22itemid%22:\[%22001-104911%22\]}](https://hudoc.echr.coe.int/eng#{%22itemid%22:[%22001-104911%22]}) (30.1.2025.)

¹⁰⁷ Europski sud za ljudska prava, br. 57375/08, 30. listopada 2012., dostupno na: [https://hudoc.echr.coe.int/fre#{%22itemid%22:\[%22001-114098%22\]}](https://hudoc.echr.coe.int/fre#{%22itemid%22:[%22001-114098%22]}) (30.1.2025.)

¹⁰⁸ Roksandić, S., *Pitanje prekida trudnoće i ograničenja priziva savjesti*, 2022., dostupno na: <https://autograf.hr/pitanje-prekida-trudnoce-i-ogranicenja-priziva-savjesti/> (17.2.2025.)

¹⁰⁹ hrt.hr, *Priziv savjesti treba postojati, ali ne smije ugrožavati pravo na zdravstvenu uslugu*, dostupno na: <https://vijesti.hrt.hr/hrvatska/suncana-roksandic-7381895> (17.2.2025.)

2.4. Prepreke za pobačaj zbog priziva savjesti

Europski parlament usvojio je Rezoluciju o uključivanju prava na pobačaj u Povelju EU-a o temeljnim pravima od 11. travnja 2024. g.¹¹⁰ kojom je zatraženo da se pravo na seksualno i reproduktivno zdravlje te pravo na siguran i zakonit pobačaj doda u čl. 3. Povelje EU. Rezolucija navodi da pristup seksualnom i reproduktivnom zdravlju i pravima, uključujući siguran i zakonit pobačaj, predstavlja temeljno pravo. Rezolucijom se između ostaloga države članice pozivaju da u potpunosti dekriminaliziraju pobačaj i uklone sve prepreke sigurnom i zakonitom pobačaju i da metode i postupke pobačaja učine obveznim dijelom kurikuluma za liječnike i studente medicine.¹¹¹¹¹²

Prema podacima Ženske mreže "Hrabra sestra" iz travnja 2024. godine u Hrvatskoj 29 zdravstvenih ustanova ima ugovorenu uslugu prekida trudnoće na zahtjev s Hrvatskim zavodom za zdravstveno osiguranje¹¹³, od toga u njih 6 ginekolozi uopće ne obavljaju pobačaj.¹¹⁴ Prema istom izvoru, upravo zbog priziva savjesti u pojedinim bolnicama nije dostupna nijedna vrsta pobačaja, a u onima u kojima je načelno dostupan, karakterizira ga neljubaznost djelatnika, uskraćivanje važnih informacija i u konačnici odbijanje zahtjeva za prekid trudnoće.¹¹⁵ Tome dodaju: "Brojni ginekolozi u sustavu primarne zdravstvene zaštite usuđuju se osuđivati žene i uskratiti im uputnice koje neke bolnice zahtijevaju kako bi žene uopće pristupile zahtjevu za prekidom trudnoće, što nema smisla jer se sam prekid trudnoće na zahtjev naplaćuje".¹¹⁶

Prema istom izvoru, navode se i druge prepreke za pobačaj: nedostatak dostupnih informacija o prekidu trudnoće na zahtjev na službenim internetskim stranicama mnogih bolnica; prekid trudnoće moguće je u nekim bolnicama obaviti samo u određenim danima u tjednu, a moguće

¹¹⁰ Europski parlament, 2024/2655(RSP), 11. travnja 2024., dostupno na:

<https://oeil.secure.europarl.europa.eu/oeil/en/document-summary?id=1782877> (6.2.2025.)

¹¹¹ O tome vidi više: Belaj, M., *U osječkom KBC-u prošle godine 170 pobačaja, a u ostalim slavonskim bolnicama liječnici se pozivaju na priziv savjesti*, dostupno na: <https://sib.net.hr/vijesti/osijek/19493/u-osjeckom-kbc-u-prosle-godine-170-pobacaja-a-u-ostalim-slavonskim-bolnicama-lijecnici-se-pozivaju-na-priziv-savjesti/> (6.2.2025.).

¹¹² Europska Komisija je odgovorila na tekst Rezolucije, dostupno na:

[https://oeil.secure.europarl.europa.eu/oeil/en/procedure-file?reference=2024/2655\(RSP\)](https://oeil.secure.europarl.europa.eu/oeil/en/procedure-file?reference=2024/2655(RSP)) (24.2.2025)

¹¹³ zdravstvo.gov.hr, *Popis zdravstvenih ustanova koje imaju ovlaštenje za obavljanje postupka prekida trudnoće na zahtjev pacijentice*, dostupno na:

<https://zdravstvo.gov.hr/UserDocsImages//2017%20dokumenti%20razni//Zdravstvene%20ustanove%20koje%20imaju%20ovla%C5%A1tenje%20za%20obavljanje%20postupka%20prekida%20trudno%C4%87e%20na%20zahtjev%20pacijentice.docx> (6.2.2025.)

¹¹⁴ sib.net.hr, *Od 6 hrvatskih bolnica koje ne rade pobačaj, čak ih je 5 iz Slavonije*, dostupno na:

<https://sib.net.hr/vijesti/ostalo/95487/od-6-hrvatskih-bolnica-koje-ne-rade-pobacaj-cak-5-ih-je-iz-slavonije/> (6.2.2025.)

¹¹⁵ Ibid.

¹¹⁶ Ibid.

je da liječnici bez priziva savjesti na taj dan ne budu na svom radnom mjestu; većina žena za odlaske liječnicima koristi slobodne dane ili godišnji odmor, što može otežati prethodno navedenu situaciju; slučajevi da se u bolnicama zaprime pacijentice koje zahtijevaju prekid trudnoće samo ako su još uvijek u 9. tjednu, a ne i ako je žena ušla u 10. tjedan.¹¹⁷

Prekid trudnoće kirurškim zahvatom može se obaviti u: KB Merkur (trenutno se sanira), KBC Vinogradska i Poliklinika Podobnik u Zagrebu, OB Pula, Zadar, Šibenik, Split, Zabok, Čakovec, Gospić i Sisak. Prekid trudnoće tabletama (tzv. medikamentozni pobačaj) može se obaviti u: KBC Petrova, KB Sv. Duh i Vinogradska u Zagrebu, KBC Rijeka, OB Sisak, Pula, Split, Dubrovnik i Karlovac.¹¹⁸

Horvat Vuković ističe: "Pacijentica koja zahtijeva pobačaj ima isključivo zahtjev prema državi, koja mora osigurati da ona nije spriječena u korištenju svojih ustavnih prava. Zdravstveni djelatnik ima također zahtjev prema državi, da ga na izvođenje tog zahvata ne prisili i da izađe u susret - onoliko koliko je to razumno moguće - njegovom prizivu tako da zahvat organizira bez njegovog sudjelovanja. Problem nastaje kada država zanemaruje te svoje obaveze, i dopušta da kadrovska rješenja ustanova diljem RH *de facto* sprečavaju učinkovit i jednak pristup zdravstvenim uslugama. Neodgovorno planiranje zapošljavanja i dopuštanje institucionalnih prigovora savjesti, gdje čitave bolnice nemaju niti jednog ginekologa-opstetričara ili anesteziologa koji sudjeluje u obavljanju pobačaja, na žalost je hrvatska realnost koja predstavlja značajnu povredu temeljnih prava pacijentica. Također predstavlja i neopravdan trošak za državni proračun, s obzirom da ustanova koja je radi neracionalnog planiranja u nemogućnosti provoditi pobačaje mora snositi teret plaćanja vanjskih suradnika."¹¹⁹

¹¹⁷ Ibid.

¹¹⁸ hrabra.com, *Pobačaj u Hrvatskoj*, dostupno na: <https://hrabra.com/popis-bolnica/> (6.2.2025.)

¹¹⁹ Škaričić, *op. cit.* u bilj. 30.

3. ZAKLJUČAK

U radu su obrađena najvažnija ustavnopravna pitanja vezana za priziv savjesti u reproduktivnoj medicini s osvrtom na poredbeno ustavno pravo i EKLJP, a posebno na praksu ESLJP-a.

Institut priziva savjesti zaštićen je kao jedno od temeljnih sloboda u okviru slobode mišljenja, savjesti i vjeroispovijedi. Iako Europski sud za zaštitu ljudskih prava ne priznaje opće pravo na priziv savjesti, u slučaju Bayatyan protiv Armenije priznao je povezanost između priziva savjesti u vojnoj službi i čl. 9. Konvencije, a u predmetu Eweida prepoznaje priziv savjesti u okviru čl. 9. izvan vojne službe.

Veliki problem u Hrvatskoj je zloupotreba prava na priziv savjesti, što se posebno obrađuje. Ana Horvat Vuković navodi: "(...) veliki broj prizivatelja nema osobne prigovore izvođenju pobačaja, nego samo linijom manjeg otpora slijedi društvenu atmosferu i pritisak radne okoline."¹²⁰

U radu se navode prepreke koje otežavaju ili ponekad čak onemogućuju pristupu pobačaju zbog prava na priziv savjesti: veliki broj liječnika ima priziv savjesti, institucionalni priziv, nedostupnost informacija, zloupotreba priziva savjesti, a razlog svemu tome je manjkava zakonska regulativa zbog koje brojne žene ne uspijevaju ostvariti svoja zajamčena prava. U tom kontekstu posebno je upečatljiv slučaj Mirele Čavajde. Ana Horvat Vuković navodi da je: "(...) učinkovit pristup pobačaju (...) ustavna kategorija nerazdvojna od ustavnog prava žene na slobodu, dostojanstvo, privatnost i jednakost."¹²¹

Potrebno je usvojiti standarde koji će omogućiti dostupnost i pristupačnost zdravstvene zaštite i jednaku kvalitetu zdravstvene skrbi za sve. Dobar orijentir kojim putem krenuti su Smjernice Svjetske zdravstvene organizacije¹²². Treba pronaći balans između 2 suprotstavljena prava, prava na priziv savjesti i prava na prekid trudnoće, što nije uvijek jednostavno. Ovo područje zahtijeva ozbiljna dodatna razmatranja i pravne prilagodbe.

Slijedom svega navedenog smatram da Hrvatska nije ispunila svoju obvezu da uspostavi učinkoviti institucionalni i proceduralni okvir koji će omogućiti dostupnost zakonski

¹²⁰ Škaričić, *op. cit.* u bilj. 30.

¹²¹ Ibid.

¹²² Pariter association, *Priručnik o skrbi vezanoj za pobačaj*, 2023., dostupno na: <https://pariter.hr/prevele-smostrucni-medicinski-prirucnik-abortion-care-guideline-prirucnik-o-skrbi-vezanoj-za-pobacaj-svjetske-zdravstvene-organizacije/>, str. 60. i 61. (9.1.2025.)

dopuštene medicinske usluge prekida trudnoće i time je mnogim ženama onemogućena adekvatna reproduktivna zdravstvena zaštita.

4. LITERATURA

Knjige

Bošković, Z., *Medicina i pravo*, Pergamena, 2007.

Horvat Vuković, A., Pravo na priziv savjesti u kontekstu prava žene na slobodan izbor, u: Kostadinov, B., Podolnjak, R., Gardašević, Đ., Horvat Vuković, A., Pavković, D., *Poredbeno ustavno pravo - Druga knjiga: Ustavno sudovanje*, Biblioteka Monografije, Pravni fakultet Sveučilišta u Zagrebu, Zagreb, 2024.

Časopisi

Bošković, Z., *Priziv savjesti u medicini*, Hrvatska pravna revija, br. 4/2005, 2005., str. 89 - 94.

Cabal, L.; Arango Olaya, M.; Montoya Robledo V., *Striking a balance: Conscientious objection and reproductive healthcare from the Colombian perspective*, Health and Human Rights Journal, 16/2, 2014., dostupno na: <https://www.hhrjournal.org/2014/09/30/striking-a-balance-conscientious-objection-and-reproductive-health-care-from-the-colombian-perspective/> (11.2.2025.)

Čizmić, J., *Pravo zdravstvenih radnika na "priziv savjesti"*, Zbornik Pravnog fakulteta Sveučilišta u Rijeci, vol. 37, br. 1, 2016., str. 753 - 786, dostupno na: <https://hrcak.srce.hr/file/237854> (6.1.2025.)

Fiala, C., Arthur, J., *"Dishonourable disobedience" - Why refusal to treat in reproductive healthcare is not conscientious objection*, Woman - Psychosomatic gynaecology and obstetrics, Volume 1, 2014., str. 12 - 23, dostupno na: <https://www.sciencedirect.com/science/article/pii/S2213560X14000034> (19.1.2025.)

Roksandić Vidlička, S., *Aktualna pitanja pojedinih kaznenih djela protiv zdravlja ljudi u svjetlu donošenja nacрта izmjena hrvatskog Kaznenog zakona*, Godišnjak Akademije pravnih znanosti Hrvatske, Vol. I, No. 1, 2010., str. 93 - 146, dostupno na: <https://hrcak.srce.hr/file/101897> (15.1.2025.)

Valero, M. J., *Freedom of Conscience of Healthcare Professionals and Conscientious Objection in the European Court of Human Rights*, Religions 13(6), 558, 2022. g., dostupno na: <https://www.mdpi.com/2077-1444/13/6/558> (10.2.2025.)

Vida, B.; *New waves of anti-sexual and reproductive health and rights strategies in the European Union: the anti-gender discourse in Hungary*, Sexual and reproductive health matters, Volume 27, 2019., str. 13 - 16, dostupno na:
<https://www.tandfonline.com/doi/full/10.1080/26410397.2019.1610281> (11.2.2025.)

Pravni akti

Direktiva 2004/113/EZ o provedbi načela jednakog postupanja prema muškarcima i ženama u pristupu i nabavi robe, odnosno pružanju usluga
Službeni list Europske unije, L 373/37, 13. prosinca 2004., dostupno na: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/HR/TXT/?uri=CELEX%3A32004L0113> (8.1.2025.)

Etički kodeks primalja

<https://www.kbsd.hr/media/2021/06/Eticki-kodeks-primalja.pdf> (30.1.2025.)

Europska konvencija za zaštitu ljudskih prava i temeljnih sloboda

Narodne novine - međunarodni ugovori, br. 18/97, 6/99, 8/99, 14/02, 1/06, 13/17.

Kodeks ljekarničke etike i deontologije

https://www.hljk.hr/storage/userfiles/files/Kodeks_ljekarnicke_etike_i_deontologije_2024.pdf
(30.1.2025.)

Kodeks medicinske etike i deontologije Hrvatske liječničke komore

Narodne novine, br. 55/08, 139/15.

Konvencija UN-a o uklanjanju svih oblika diskriminacije žena

Opća skupština Ujedinjenih naroda, donesena 18. prosinca 1979., dostupno na:

https://ravnopravnost.gov.hr/UserDocsImages/arhiva/preuzimanje/dokumenti/un/kon_o_ukl_diskr_zena.pdf (9.1.2025.).

Međunarodni pakt o građanskim i političkim pravima

Narodne novine - međunarodni ugovori, br. 12/93.

Opća deklaracija o ljudskim pravima

Narodne novine - međunarodni ugovori, br. 12/09.

Rezolucija Europskog parlamenta od 24. lipnja 2021. o stanju u pogledu seksualnog i reproduktivnog zdravlja i prava u EU-u u kontekstu zdravlja žena, (2020/2215(INI)), dostupno na: https://www.europarl.europa.eu/doceo/document/TA-9-2021-0314_HR.html (8.1.2025.)

Rezolucija 1763 Parlamentarne skupštine Vijeća Europe iz 2010. g. o pravu na priziv savjesti u zakonitoj zdravstvenoj zaštiti, dostupno na: <https://assembly.coe.int/nw/xml/XRef/Xref-XML2HTML-en.asp?fileid=17909> (22.2.2025.)

Rezoluciju o uključivanju prava na pobačaj u Povelju EU-a o temeljnim pravima, Europski parlament, 2024/2655(RSP), 11. travnja 2024., dostupno na: <https://oeil.secure.europarl.europa.eu/oeil/en/document-summary?id=1782877> (6.2.2025.)

Ustav SFRJ

Službeni list SFRJ, br. 9/1974

Ustav SRH

Narodne novine, br. 8/1974

Ustav Republike Hrvatske

Narodne novine, br. 56/90, 135/97, 8/98, 113/00, 124/00, 28/01, 41/01, 55/01, 76/10, 85/10, 5/14.

Zakon o dentalnoj medicini

Narodne novine, br. 121/03, 117/08, 120/09, 46/21.

Zakon o liječništvu

Narodne novine, br. 55/08, 139/15.

Zakon o ljekarništvu

Narodne novine, br. 121/03, 142/06, 117/08, 92/24.

Zakon o medicinski pomognutoj oplodnji

Narodne novine, br. 86/12.

Zakon o primaljstvu

Narodne novine, br. 120/08, 145/10.

Zakon o ravnopravnosti spolova

Narodne novine, br. 82/08, 69/17.

Zakon o sestrinstvu

Narodne novine, br. 121/03, 117/08, 57/11, 123/24.

Zakon o zaštiti prava pacijenata

Narodne novine, br. 169/04, 37/08.

Zakon o zdravstvenim mjerama za ostvarivanje prava na slobodno odlučivanje o rađanju djece

Narodne novine, br. 18/78, 88/09.

Zakon o zdravstvenoj zaštiti

Narodne novine, br. 100/18, 125/19, 147/20, 119/22, 156/22, 33/23, 36/24.

Sudska praksa

Bayatyan protiv Armenije

Europski sud za ljudska prava, br. 23459/03, 7. srpnja 2011. g., dostupno na:

[https://hudoc.echr.coe.int/eng#{%22itemid%22:\[%22001-105611%22\]}](https://hudoc.echr.coe.int/eng#{%22itemid%22:[%22001-105611%22]}) (31.1.2025.)

Eweida i drugi protiv Ujedinjenog Kraljevstva

Europski sud za ljudska prava, br. 48420/10, 59842/10, 51671/10 i 36516/10, 15. siječnja 2013. g., dostupno na: <https://hudoc.echr.coe.int/fre?i=001-128398> (9.2.2025.)

Greater Glasgow Health Board v. Doogan and Wood

Vrhovni sud Ujedinjenog Kraljevstva, UKSC/2013/0124, 17. prosinca 2014., dostupno na: <https://www.supremecourt.uk/cases/uksc-2013-0124#case-summary> (9.2.2025.)

Grimmark protiv Švedske

Europski sud za ljudska prava, br. 60858/15, 11. ožujka 2020., dostupno na:

[https://hudoc.echr.coe.int/fre#{%22itemid%22:\[%22001-201915%22\]}](https://hudoc.echr.coe.int/fre#{%22itemid%22:[%22001-201915%22]}) (5.2.2025.)

Pichon i Sajous protiv Francuske

Europski sud za ljudska prava, br. 49853/99, 2. listopada 2001., dostupno na:

[https://hudoc.echr.coe.int/eng#{%22itemid%22:\[%22001-22644%22\]}](https://hudoc.echr.coe.int/eng#{%22itemid%22:[%22001-22644%22]}) (5.2.2025.)

P. i S. protiv Poljske

Europski sud za ljudska prava, br. 57375/08, 30. listopada 2012., dostupno na:

[https://hudoc.echr.coe.int/fre#{%22itemid%22:\[%22001-114098%22\]}](https://hudoc.echr.coe.int/fre#{%22itemid%22:[%22001-114098%22]}) (30.1.2025.)

R.R. protiv Poljske

Europski sud za ljudska prava, br. 27617/04, 26. svibanj 2011., dostupno na:

[https://hudoc.echr.coe.int/eng#{%22itemid%22:\[%22001-104911%22\]}](https://hudoc.echr.coe.int/eng#{%22itemid%22:[%22001-104911%22]}) (30.1.2025.)

Steen protiv Švedske

Europski sud za ljudska prava, br. 62309/17, 11. veljače 2020., dostupno na:

[https://hudoc.echr.coe.int/fre#{%22itemid%22:\[%22001-201732%22\]}](https://hudoc.echr.coe.int/fre#{%22itemid%22:[%22001-201732%22]}) (10.2.2025.)

Tysiac protiv Poljske

Europski sud za ljudska prava, br. 5410/03, 20. ožujka 2007., dostupno na:

[https://hudoc.echr.coe.int/eng#{%22itemid%22:\[%22001-79812%22\]}](https://hudoc.echr.coe.int/eng#{%22itemid%22:[%22001-79812%22]}) (30.1.2025.)

Ustavni sud Republike Hrvatske, rješenje br. U-I-60/1991 i dr., od 21. veljače 2017. g., dostupno na:

<https://sljeme.usud.hr/usud/praksaw.nsf/fOdluka.xsp?action=openDocument&documentId=C12570D30061CE54C12580D100416FAF> (29.1.2025.)

Ustavni sud Republike Hrvatske, rješenje br. U-I-4639/2014 i dr., od 19. prosinca 2023. g., dostupno na:

<https://sljeme.usud.hr/usud/praksaw.nsf/fOdluka.xsp?action=openDocument&documentId=C12570D30061CE54C1258A8A003A4EA8> (17.2.2025.)

Mrežni izvori

Belaj, M., *U osječkom KBC-u prošle godine 170 pobačaja, a u ostalim slavonskim bolnicama liječnici se pozivaju na priziv savjesti*, dostupno na: <https://sib.net.hr/vijesti/osijek/19493/u-osjeckom-kbc-u-prosle-godine-170-pobacaja-a-u-ostalim-slavonskim-bolnicama-lijecnici-se-pozivaju-na-priziv-savjesti/> (6.2.2025.)

Cesar, S.; *Priziv savjesti u reproduktivnoj medicini*, dostupno na: https://cesi.hr/uploads/document/attachment/163/priziv_savjesti_u_medicini.pdf (16.2.2025.)

Čenić, S.L., *Mladoj Peruanki 2001. nisu dali da pobaci teško bolesno dijete: Tužila je državu i dobila odštetu*, dostupno na: <https://www.24sata.hr/news/mladoj-peruanki-2001-nisu-dali-da-pobaci-tesko-bolesno-dijete-tuzila-je-drzavu-i-dobila-odstetu-833360> (1.2.2025.)

Europski sud za ljudska prava, *Vodič kroz članak 9. Europske konvencije za ljudska prava*, 2020., dostupno na: <https://uredzastupnika.gov.hr/UserDocsImages//dokumenti/Edukacija//Vodi%C4%8D%20-%20%C4%8Dl.%209.%20Konvencije.pdf> (2.2.2025.)

Gjurić, G., *Prigovor savjesti i nagovor savjesti u ratu oko pobačaja*, dostupno na: <https://libela.org/sa-stavom/prigovor-savjesti-i-nagovor-savjesti-u-ratu-oko-pobacaja/> (6.1.2025.)

hkm.hr, *Hrvatska liječnička komora protiv ukidanja priziva savjesti*, dostupno na: <https://ika.hkm.hr/dokumenti/hrvatska-lijecnicka-komora-protiv-ukidanja-priziva-savjesti/> (5.2.2025.)

hrabra.com, *Pobačaj u Hrvatskoj*, dostupno na: <https://hrabra.com/popis-bolnica/> (6.2.2025.)

Hruškovec, I., *Trudna Poljakinja (37) umrla u bolnici. Obitelj tvrdi da nisu na vrijeme uklonili mrtvi fetus*, dostupno na: <https://www.24sata.hr/news/trudna-poljakinja-37-umrla-u-bolnici-obitelj-tvrdi-da-nisu-na-vrijeme-uklonili-mrtvi-fetus-811796> (1.2.2025.)

hrt.hr, *Priziv savjesti treba postojati, ali ne smije ugrožavati pravo na zdravstvenu uslugu*, dostupno na: <https://vijesti.hrt.hr/hrvatska/suncana-roksandic-7381895> (17.2.2025.)

index.hr, *Na Svetom Duhu otvorena ambulanta za pobačaje*, dostupno na: <https://www.index.hr/vijesti/clanak/na-svetom-duhu-su-napokon-dostupni-pobacaji/2408795.aspx> (25.2.2025.)

International reproductive and sexual health law program, *The right to conscience - annotated bibliography*, Faculty of law, University of Toronto dostupno na: <https://www.law.utoronto.ca/sites/default/files/documents/reprohealth/conscientiousobjection.pdf> (1.2.2025.)

Jarić Dauenhauer, N., *"Beba mi ima golemi tumor, umrijet će ili živjeti kao biljka. Ne daju mi da pobacim"*, dostupno na: <https://www.index.hr/vijesti/clanak/beba-mi-ima-golemi-tumor-umrijet-ce-ili-zivjeti-kao-biljka-ne-daju-mi-da-pobacim/2361526.aspx> (1.2.2025.)

Lamačková, A.; *Pichon and Sajous v. France: Implications for Slovakia*, The Faculty of Law, University of Toronto, 2006., dostupno na: <https://utoronto.scholaris.ca/server/api/core/bitstreams/34e80270-3408-43f8-80c0-bd9018f0158f/content> (17.2.2025.)

Odgovor Europske komisije na Rezoluciju o uključivanju prava na pobačaj u Povelju EU-a o temeljnim pravima od 11. travnja 2024. g., dostupno na: [https://oeil.secure.europarl.europa.eu/oeil/en/procedure-file?reference=2024/2655\(RSP\)](https://oeil.secure.europarl.europa.eu/oeil/en/procedure-file?reference=2024/2655(RSP)) (24.2.2025)

Pađen, B., *Europski okvir za pravno uređenje pobačaja u Hrvatskoj de lege lata i de lege ferenda*, 2024., dostupno na: <https://www.pravo.unizg.hr/wp-content/uploads/2024/07/Doktorski-rad-Branimir-Paden-1.pdf> (20.1.2025.)

Pariter association, *Priručnik o skrbi vezanoj za pobačaj*, 2023., dostupno na: <https://pariter.hr/prevele-smo-strucni-medicinski-prirucnik-abortion-care-guideline-prirucnik-o-skrbi-vezanoj-za-pobacaj-svjetske-zdravstvene-organizacije/> (9.1.2025.)

sloveniatimes.com, *Pharmacists lose right to conscientious objection*, dostupno na:
<https://sloveniatimes.com/42025/pharmacists-lose-right-to-conscientious-objection>
(11.2.2025.)

Pravobraniteljica za ravnopravnost spolova, *Istraživanje: Praksa zdravstvenih ustanova u Hrvatskoj po pitanju osiguranja dostupnosti legalno induciranog pobačaja*, dostupno na:
https://arhiva.prs.hr/attachments/article/1555/05_ISTRA%C5%BDIVANJE%20-%20Praksa%20zdravstvenih%20ustanova%20u%20RH.pdf (28.1.2025.)

Pravobraniteljica za ravnopravnost spolova, *Izješće o radu za 2018.*, dostupno na:
https://arhiva.prs.hr/attachments/article/2645/Izvje%C5%A1će%20o%20radu%20Pravobraniteljice%20za%202018.%20godinu_~.pdf (17.1.2025.)

Pravobraniteljica za ravnopravnost spolova, *Izješće o radu pravobraniteljice za ravnopravnost spolova za 2023. godinu*, dostupno na:
https://www.prs.hr/application/uploads/Izvje%C5%A1%C4%87e_o_radu_Pravobraniteljic.pdf
(10.1.2025.)

Pučka pravobraniteljica, *Analiza: Priziv savjesti - pravni izvori i standardi*, dostupno na:
<https://www.ombudsman.hr/hr/analiza-priziv-savjesti-pravni-izvori-i-standardi/> (12.1.2025.)

Pučka pravobraniteljica, *Izješće pučke pravobraniteljice za 2023. godinu*, dostupno na:
https://sabor.hr/sites/default/files/uploads/sabor/2024-05-20/134302/IZVJ_PUCKA_PRAVOBRANITELJICA_2023.pdf (24.2.2025.)

Rimac - Lesički, I., *Kod prodaje tablete za 'dan poslije' moguć je - priziv savjesti*, dostupno na:
<https://www.vecernji.hr/vijesti/kod-prodaje-tablete-za-dan-poslije-moguc-je-priziv-savjesti-1002181> (5.2.2025.)

Roksandić, S., *Pitanje prekida trudnoće i ograničenja priziva savjesti*, 2022., dostupno na:
<https://autograf.hr/pitanje-prekida-trudnoce-i-ogranicenja-priziva-savjesti/> (17.2.2025.)

sib.hr, *Od 6 hrvatskih bolnica koje ne rade pobačaj, čak ih je 5 iz Slavonije*, dostupno na: <https://sib.net.hr/vijesti/ostalo/95487/od-6-hrvatskih-bolnica-koje-ne-rade-pobacaj-cak-5-ih-je-iz-slavonije/> (6.2.2025.)

Šiprak, L., *Žena kojoj su odbili pobačaj: "Došla sam doma i gledala u zid. U sekundi sam odlučila.."*, dostupno na: <https://www.24sata.hr/news/zena-kojoj-su-odbili-pobacaj-dosla-sam-doma-i-gledala-u-zid-u-sekundi-sam-odlucila-833391> (1.2.2025.)

Škaričić, N; *Horvat Vuković s katedre za ustavno pravo: "Pravo na priziv savjesti ne može biti "jače" od prava na pobačaj"*, dostupno na: <https://www.lupiga.com/intervjui/horvat-vukovic-s-katedre-za-ustavno-pravo-pravo-na-priziv-savjesti-ne-moze-biti-jace-od-prava-na-pobacaj> (16.2.2025.)

Škaro, K., *HUBOL: "Liječnik koji obavi fetucid može biti kazneno prijavljen, zahtjevamo novi zakon o pobačaju"*, dostupno na: <https://www.telegram.hr/politika-kriminal/hubol-lijecnik-koji-obavi-feticid-moze-biti-kazneno-prijavljen-zahtjevamo-novi-zakon-o-pobacaju/> (1.2.2025.)

tportal, *HZZO odobrio Mireli Čavajdi pokrivanje troškova prekida trudnoće u Sloveniji*, dostupno na: <https://www.tportal.hr/vijesti/clanak/hzzo-odobrio-mireli-cavajdi-pokrivanje-troskova-prekida-trudnoce-u-sloveniji-20220518/print> (17.2.2025.)

Ured zastupnika Republike Hrvatske pred Europskim sudom za ljudska prava, *Pregled prakse Europskog suda za ljudska prava*, dostupno na: https://uredzastupnika.gov.hr/UserDocsImages//dokumenti/PREGLED%20PRAKSE//PREGL ED%201_20.pdf (5.2.2025.)

vecernji.hr, *Nalaz slovenskih liječnika: Kažu da beba ima smrtonosan tumor opasan i za majku Mirelu*, dostupno na: <https://www.vecernji.hr/vijesti/nalaz-slovenskih-doktora-beba-ima-tumor-kod-kojeg-su-sanse-za-prezivljavanje-vrlo-niske-1584540> (1.2.2025.)

večernji.hr, *Ustavna stručnjakinja: Priziv savjeti u Hrvatskoj se pogrešno primjenjuje. Objasnila i zašto*, dostupno na: <https://www.vecernji.hr/vijesti/ustavna-strucnjakinja-priziv-savjesti-u-hrvatskoj-se-pogresno-primjenjuje-objasnila-i-zasto-1585232> (1.2.2025.)

zagreb.info, *Oglasilo se Ministarstvo: 'Svakoj ženi u Hrvatskoj mora biti omogućen prekid trudnoće i nakon isteka deset tjedana ako za to postoje medicinski razlozi'*, dostupno na: <https://www.zagreb.info/vijesti/oglasilo-se-ministarstvo-svakoj-zeni-u-hrvatskoj-mora-bit-omogucen-prekid-trudnoce-i-nakon-isteka-deset-tjedna-ako-za-to-postoje-medicinski-razlozi/414814/> (24.2.2025.)

zdravstvo.gov.hr, *Popis zdravstvenih ustanova koje imaju ovlaštenje za obavljanje postupka prekida trudnoće na zahtjev pacijentice*, dostupno na: <https://zdravstvo.gov.hr/UserDocsImages//2017%20dokumenti%20razni//Zdravstvene%20ustanove%20koje%20imaju%20ovla%C5%A1tenje%20za%20obavljanje%20postupka%20prekida%20trudno%C4%87e%20na%20zahtjev%20pacijentice.docx> (6.2.2025.)